

DJELOVANJE HRVATSKOG KULTURNOG DRUŠTVA NAPREDAK NA PODRUČJU DALMACIJE (1925. – 1949.)

Zdravko MATIĆ

Franjo STOJIĆ

Hrvatsko vojno učilište „Dr. Franjo Tuđman“

Zagreb, Hrvatska

UDK: 061.237(497.5-3 Dalmacija)“1925/1949“

DOI: <http://doi.org/10.21857/yvjrdcqz7y>

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno: 8. ožujka 2017

Autori su na temelju neobjavljene arhivske građe i malobrojne literature istražili djelatnost, ulogu i značaj Hrvatskog kulturnog društva Napredak iz Sarajeva na području Dalmacije od njihova osnivanja 1925. do 1949., kada su prestali s radom. U radu su autori tabelarno prikazali podružnice koje su djelovale u Dalmaciji, kao i broj dodijeljenih učeničkih i studentskih stipendija.

Ključne riječi: HKD Napredak, Dalmacija, podružnice, povjerenstvo, SUN Sarajevo, donacije, novčana potpora, studenti, učenici.

UVOD

Do sada nemamo znanstvenog rada koji bi u cjelini obradio osnivanje i rad Napretkovih organizacija u Dalmaciji u navedenom razdoblju, a postoji tek nekoliko njih o pojedinim Napretkovim organizacijama, kao npr. o Hrvatskom kulturnom društvu u Dubrovniku,¹ te se to nastoji nadomjestiti ovim radom.

Hrvatsko kulturno društvo Napredak (dalje: HKD Napredak)² iz Sarajeva, nastalo fuzioniranjem „Hrvatskoga potpornog društva za potrebne đake srednjih i visokih škola u Bosni i Hercegovini“ koje je utemeljeno 14. rujna 1902. godine u Mostaru,³ i „Hrvatskoga društva za namještanje djece u zanate i trgovine“,

¹ Vidi: Ivan VIĐEN, *Povijest HKD u Dubrovniku*, HKD Dubrovnik, Dubrovnik, 2011.

² O različitim aspektima Hrvatskog kulturnog društva Napredak do sada su pisali brojni autori najviše povodom stoljetnice Napretka kojom prigodom je izišao Zbornik radova *Stoljeće HKD Napredak (1902.-2002.)*, Sarajevo-Zagreb, 2008. Između ostalih o Napretku su pisali: Anton Odić, Mijo Poljak, H. Kreševljaković, Leo Petrović, Zdravko Dizdar, Ivan Miličević, Dragan Čelik, Đorđe Pejanović, Tomislav Išek, Franjo Marić, Hrvoje Šapina, Franjo Topić, Zlatko Matijević, Zdravko Matić, Suzana Leček, Jure Krišto, Mijo Ančić, Edin Čelebić, Tomo Vukšić, Stjepan Blažanović, Stjepan Sršen i dr.

³ Za prvog predsjednika društva izabran je fra Radoslav Glavaš, Martin Čule izabran je za potpredsjednika, Bartol Inholt za tajnika, Ante Jukić za drugog tajnika, Leo Jamnicki za prvog blagajnika, a Blaž Merdžo za drugog blagajnika. Članovi odbora bili su: Ilija Ivanković, Petar i Mato Smoljan, Tomo Kovač, Kosta Urumović, Janko Ašperger, Drago Kohler i Nikola Smoljan. (Nav. prema Leo PETROVIĆ, *Prije trideset godina. Kalendar XXII/1932.*, 162; Tomislav IŠEK, *Mjesto*

koje je osnovano 11. studenoga 1902. godine u Sarajevu, kojemu je 1904. godine pridodano ime „Napredak“.⁴ Na glavnoj skupštini održanoj 19. studenoga 1905. godine sarajevsko društvo izmijenilo je Pravila, proširujući svoju djelatnost i na financijsko pomaganje đaka.⁵ Promijenjen je i naziv društva u „Hrvatsko društvo „Napredak“ za potpomaganje naučnika i đaka Hrvata-katolika“. Budući da su oba društva imala istovjetne ciljeve i zadatke, nakon višegodišnjih pregovaranja o ujedinjenju na III. glavnoj skupštini Napretka održanoj 9. lipnja 1907. u Sarajevu dolazi do sjedinjenja društava koji od tada djeluju pod zajedničkim imenom – Napredak, društvo za potpomaganje učenika i đaka Hrvata – katolika za Bosnu i Hercegovinu sa sjedištem u Sarajevu.⁶ Od 1914. naziv društva je promijenjen u Hrvatsko prosvjetno kulturno društvo Napredak. Naziv društva ponovno se mijenja na Godišnjoj skupštini 29. lipnja 1922. u Hrvatsko kulturno društvo Napredak.⁷

Cilj društva bio je pružanje materijalne i moralne pomoći đacima i studentima, podupiranje hrvatskih kulturnih društava i prosvjetnih ustanova, širenje prosvjete u narodu, podizanje i uzdržavanje učeničkih domova u mjestima gdje postoje srednje škole, kao i hrvatskih narodnih domova u pojedinim mjestima, podizanje ferijalnih skloništa za učenike i osnivanje Napretkovih *zabavišta* za djecu, otvaranje tečajeva za nepismene, osnivanje knjižnica, izdavanje poučnih

i uloga HKD „Napredak“ u kulturnom životu Hrvata Bosne i Hercegovine (1902.-1918.), Sarajevo, 2002., 35. Mostarsko društvo imalo je svoje članove i na području Banske Hrvatske i Dalmacije. Tako je npr. prema podacima iz „Hrvoja“, pučkog kalendara Hrvatskog potpornog društva za potrebne đake srednjih i visokih škola iz Herceg-Bosne, za prijestupnu godinu 1904. (god. XVI, Mostar, 1903., 49 – 55 i 136) početkom 1904. na području Banske Hrvatske bilo 750 članova u 8 mjesta, od kojih u Zagrebu 719 članova. Istodobno je na području Dalmacije bilo 6 članova Mostarskog društva, i to u Dubrovniku 1, Janjini 3, Slanom 1 i Zadru 1 član.

⁴ Prvi odbor činili su predsjednik Radoslav Glavaš, potpredsjednik Martin Čule, I. tajnik Bartol Inhof, II. tajnik Ante Jukić, I. blagajnik Leo Jamnicki, II. blagajnik Blaž Merdžo, odbornici Toma Kovač, Mato Smoljan, Kosta Urumović i Janko Ašperger i revizori Dragutin Kohler i Nikola Smoljan. M. POLJAK, *Hrvatsko kulturno društvo Napredak – O njegovom postanku cilju i radu*, 1936., 4; *Napredak*, glasilo HKD Napredak, Sarajevo, 1939.; T. IŠEK, *Mjesto i uloga HKD „Napredak“*, 39.

⁵ Anton ODIĆ, *Kratak historijat Napretka Separe* – predstavlja zapravo sažetak Izvještaja Središnje uprave Napretka iz Sarajeva koje je tadašnji urednik „Kalendar“ HKD A. Odić objavio 1927. godine kao prilog Kalendaru. Drugi dio Izvještaja dopunio je i objavio Hrvoje Šapina 2002. kao prilog „Stogodišnjici obljetnice HKD „Napredak“ iz Sarajeva, *Kalendar*, Napredak za 1927. godinu, 41, objavljeno i na: www.napredak.com.badokumentiPovijest%20HKD%20Napretka.doc, Hrvoje ŠAPINA, *Stoljetnica Napretka*, Sarajevo, 2002., 17. Autori se kod citiranja povjesnice koriste originalnom neobjavljenom arhivskom građom, Izvješćima Središnje uprave Napretka iz Sarajeva, „Kalendarima“ HKD Napredak iz Sarajeva u kojima se nalaze cjelovita Izvješća Središnje uprave Napretka iz Sarajeva te *Napretkom*, glasilom HKD Napredak iz Sarajeva.

⁶ Arhiv Bosne i Hercegovine (ABiH), Fond „Napredak“, Zapisnik sa sjednice od 9. lipnja 1907., Zapisnici Središnje uprave Napretka, kutija 223.

⁷ *Napredak*, hrvatski narodni kalendar za 1923., Sarajevo, 1922., 138; H. ŠAPINA, *Stoljetnica Napretka*, 24; A. ODIĆ, „Kratak historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 5.

knjiga i listova, održavanje popularnih predavanja itd. Time je stvoreno pozitivno ozračje među pučanstvom koje je nesebično potpomagalo Društvo kako bi što plodonosnije ostvarilo svoje ciljeve i postiglo svoju svrhu. U cilju skupljanja članova po provincijama i naplaćivanja članarine „Hrvatsko potporno društvo za potrebne đake srednjih i visokih škola iz Bosne i Hercegovine“ iz Mostara odmah nakon konstituiranja započelo s radom obraćajući se mnogim pojedincima, društvima i ustanovama te svim Hrvatima pojedinačno i preko tiska.⁸

Središnja uprava Napretka (dalje: SUN) iz Sarajeva je od svoga osnutka vodila računa da prema potrebama podijeli učeničke i studentske stipendije i potpore. Tako je već 1911./12. dodijeljena studentska stipendija Serafini Perković iz Imotskog u iznosu od 160 kruna za stručnu školu, a Ivan Marić, učenik realne gimnazije iz Skradina, je 1915./16. dobio besplatno mjesto u konviktu.⁹

Tijekom Prvog svjetskog rata (1914. – 1918.) postupno zamire gotovo sva Napretkova aktivnost na području Hrvatske. Većina podružnica i povjereništava obustavile su svoje djelovanje, iako vlasti formalno nisu ometale Napretkov humanitarni i kulturno-prosvjetni rad.

Opća vojna mobilizacija učinila je da su mnogi odbori bili okrnjeni. Zabilježene su tek dodjele potpora učenicima i šegrtima te neke akcije, kao primjerice ona oko zbrinjavanja oko 14 000 siročadi iz Bosne i Hercegovine, Istre i Dalmacije u sjeverne hrvatske krajeve, posebice na područje Slavonije i Srijema.¹⁰ Ratne prilike dovele su do potpunog zastoja u prilivu prihoda od podružnica i povjerenika, pa je financijska situacija bila izuzetno teška. Jedini značajniji prihodi ostvarivani su od stanarina u Napretkovu Zakladnom domu, ali su ova sredstva bila dovoljna tek za otplatu kredita, održavanje zgrade i plaćanje propisanih dažbina. Zbog teške financijske situacije 1. rujna 1915. raspušten je i đački konvikt. Budući da nije bilo moguće raspisati natječaj za redovite potpore, Središnja uprava odlučila se za dodjelu isključivo jednokratnih potpora siromašnim đacima i naučnicima, za nabavku najnužnije odjeće, obuće i školskih potrepština.¹¹ Završetkom rata 1918. nestaje Austro-Ugarske, a nastaju nove političke promjene na našim prostorima, a s njima i novi uvjeti i mogućnosti za djelatnost Napretka na području Hrvatske.

⁸ Društvo je koncem 1902. god. imalo ukupno 376 članova (jedan dobrotvor, 70 utemeljitelja i 305 članova – „Naša trideset i peta godišnjica 1902.-1937.“, *Napredak*, glasilo HKD Napredak, Sarajevo, 1939., 120; L. PETROVIĆ, *Prije trideset godina. Kalendar*, 162).

⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 12, dok. br.: 1823/1913.

¹⁰ *Napredak*, kalendar za 1916., Sarajevo, 1915., 275 – 279.

¹¹ *Napredak*, kalendar za 1916., Sarajevo, 1915., 275, Antun ODIĆ, *HKD „Napredak“ u kratkim crtama 1902.-1927.*, 15.

OSNIVANJE POVJERENIŠTAVA I PODRUŽNICA HKD-A NAPREDAK U DALMACIJI (1918. – 1929.)

Raspadom Austro-Ugarske Monarhije Hrvatski je sabor 29. listopada 1918. donio odluku o prekidu državnopravnih veza s Bečom i Peštom i pristupanju Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s Rijekom Državi Slovenaca, Hrvata i Srba. Time su nastale krupne promjene. Od 1918. Dalmacija je kao političko-zemljopisni pojam prestala postojati. Nakon Rapallskog sporazuma u studenome 1920. između Beograda i Rima grad Zadar i Lastovo postaju dio Italije, a s okupiranog područja srednje Dalmacije Talijani se povlače tek 1923. godine. Split postaje glavni grad Dalmacije. Donošenjem Vidovdanskih ustava (28. 6. 1921.), koji je donesen natpolovičnom većinom, bez političkih grupa koje su se deklarirale kao hrvatske pa je stoga nazvan i srpski ustav, uvedeno je unitarističko-centralističko uređenje. Kraljevom Uredbom o podjeli zemlje na oblasti od 26. 6. 1922. Dalmacija je podijeljena na Dubrovačku i Splitsku oblast, dok je izuzeta Boka kotorska i dalje prema jugoistoku do Bara (dio nekadašnje Dalmacije), predviđeno već u Ustavu, što je pripojeno Zetskoj oblasti, tj. Crnoj Gori (i tu se osnivaju Napretkove organizacije). Splitskoj oblasti dodan je otok Krk, koji je do 1918. bio u sastavu Istre.

Početak 1918. godine, osim političkih previranja, promjene su osjetila i kulturna društva koja su djelovala u od 1. 12. 1918. novoutemeljenoj državi službeno nazvanoj Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, od 1921. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, a od 1929. Kraljevina Jugoslavija, sa sjedištem u Beogradu. S obzirom na nove okolnosti, Hrvatsko kulturno društvo Napredak iz Sarajeva moralo se prilagoditi nastalim promjenama te izraditi nova Pravila koja je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 3. prosinca 1919. odobrila. Odlukom Ministarstva unutrašnjih djela Kraljevine SHS br. 1777 od 17. studenoga 1921. Pravila i rad HKD-a Napredak odobreni su i odnosili su se na područje cijele Kraljevine, gdje su se mogle osnivati i djelovati Napretkove podorganizacije, pa tako i na području Dalmacije.¹²

Slijedom toga, Povjerenstvo za unutarnje poslove Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu 6. prosinca 1921. izdalo je i posljednju dozvolu za slobodno proširenje djelovanja i na području Hrvatske i Slavonije te Međimurja, da bi zatim i Pokrajinska uprava u Sarajevu 14. rujna 1922. izdala takvo odobrenje za slobodno djelovanje Napretka i na području Bosne i Hercegovine.¹³ Glavna Napretkova

¹² *Napredak*, glasilo, br. 1 i 2 i br. 5-7, Sarajevo, 1922., 15 i 99.

¹³ *Napredak*, kalendar za 1923. godinu, Sarajevo, 1922., 29; *Napredak*, glasilo, br. 1 i 2 i br. 5-7, Sarajevo, 1922., 15 i 99.

podružnica u Mostaru usmjeriti će svoje djelovanje prema Dalmaciji i biti inicijator osnivanja Napretkovih organizacija na tome području. Glavna Napretkova podružnica za Banovinu Hrvatsku sa sjedištem u Zagrebu imala je u kasnijoj fazi temeljnu zadaću – osnivanje novih podružnica na teritoriju cijele Hrvatske.

Iako do 1921. nije osnovana ni jedna podružnica u Dalmaciji, SUN iz Sarajeva je na svojoj sjednici održanoj 29. lipnja 1921. donijela odluku da se natječaj za stipendiranje učenika i studenata te dodjela mjesta u konviktima odnosi i na osobe iz Banske Hrvatske. Prema zapisniku SUN-a iz Sarajeva i odobrenim stipendijama za 1921./22. iz Dalmacije je stipendije dobilo 12 učenika.¹⁴ Bila je to poruka simpatizerima i aktivistima prosvjetnih i kulturnih organizacija za ozbiljnijim i snažnijim organiziranjem HKD-a Napredak u Dalmaciji.

Osnivanje Napretkovih povjereništava i podružnica na području Dalmacije započelo je 1925. godine kada je u Lumbardi na Korčuli osnovano prvo Povjereništvo koje je djelovalo sve do 1937. godine. Za povjerenika je imenovan dr. Baldo Cviličević.¹⁵

OSNIVANJE PRVE NAPRETKOVE PODRUŽNICE U DALMACIJI

Pašić-Pribičevićeva vlada, koja je u prosincu 1924. godine donijela Zakon o zaštiti države, odlučila je isti proširiti i na Hrvatsku republikansku seljačku stranku (HRSS) jer je ista pristupila međunarodnoj seljačkoj internacionali sa sjedištem u Moskvi. Odluku je potvrdio i kralj Aleksandar kojom se HRSS raspušta te se zabranjuje njezin rad. Uslijedilo je i uhićenje njezina predsjednika Stjepana Radića. Međutim, režim je unatoč zabrani dozvolio stranci da na sljedećim parlamentarnim izborima istakne svoje kandidate, kada su unatoč zabrani slobodnog političkog djelovanja osvojili 67 zastupničkih mandata za skupštinu. Bio je to udarac Beogradu koji je shvatio da HRSS uživa veliki ugled u cijeloj Hrvatskoj.

¹⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1921./22., u fondu: 210., Stipendisti: Školska godina 1921./22.; *Napredak*, Stipendije su dobili: Miloš Benzoni, realna gimnazija, stipendija, Franjo Bonačić, realna gimnazija, stipendija, Dinko Černošija, Split, Jakov Kalođera, Blato – Korčula, Josip Vujičić, Metković, realna gimnazija, stipendija, Ivo Dabrović-Stjepović, Dubrovnik, realna gimnazija, mjesto u konviktu, Josip Klein, Zadar, realna gimnazija, mjesto u konviktu, Mladen Marangunić, Milna – Brač, Mirko Grossi, Opuzen, realna gimnazija, mjesto u konviktu, Lujo Kisić, Dubrovnik, realna gimnazija, mjesto u konviktu. Pored toga SUN je odobrila mjesto u Napretkovu konviktu „Zora Zrinski“ u Sarajevu Slavici Ambrović iz Crikvenice i Mariji Baničević iz Korčule.

¹⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, Zapisnici Središnje uprave Napretka, kut, 50. dok. br. 1896/1927./28., Antun Odić o putovanju u Zagreb, Gospić, Split, Makarsku i Mostar – društveni poslovi izvještaj; Kalendar *Hrvatskoga Radiše* i Napretka za 1926. Zagreb 1925., 161.

Stjepan Radić, koji je u međuvremenu bio u zatvoru, putem svog nećaka Pavla Radića priznao je Vidovdanski ustav i monarhiju što je *de iure* značilo kraj HRSS-a. Takav potez omogućio mu je sporazum između Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS) i Narodne radikalne stranke (NRS), kojim HRSS mijenja naziv u Hrvatska seljačka stranka – HSS. To je istovremeno omogućilo da u Vladi (Pašić-Radić) budu i 4 ministra iz redova HSS-a, a Radić je obnašao dužnost ministra prosvjete. Takav kompromis je 1925. omogućio proslavu 1000. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva (koju je obilježio i Napredak) i tom prilikom izdanje prve hrvatske biografsko-enciklopedijske knjige: *Znameniti i zaslužni Hrvati* (1925. – 1925.) te održavanje Sve-sokolskog sleta u Zagrebu, uz nazočnost kralja i kraljice. Radić je tada posjetio Hercegovinu i susjednu prvenstveno južnu Dalmaciju, što je stvorilo pretpostavke za osnivanje Napretkovih organizacija. Hrvatska seljačka stranka je na jesen 1927. napustila vladu i prešla u opoziciju s Pribičevićevom Samostalnom demokratskom strankom (SDS) te su tako stvorili oporbenu Seljačko-demokratsku koaliciju – SDK.¹⁶

Nakon atentata u Beogradskoj skupštini (20. 6. 1928.), kada je radikalski zastupnik Puniša Račić ubio dva zastupnika HSS i ranio tri, među kojima i Stjepana Radića, koji je od posljedica 8. kolovoza 1928. preminuo, na čelu HSS-a zamijenio ga je dr. Vladko Maček. SDK tada prelazi u izvanparlamentarnu opoziciju. Kralj Aleksandar je 6. I. 1929. ukinuo Ustav, raspustio Skupštinu, proglasio apsolutističku monarhiju i uskoro zabranio političke stranke. Kralj je već 3. 10. 1929. donio Zakon o nazivu i podjeli kraljevine na upravna područja. Država je nazvana Kraljevina Jugoslavija i u njoj je osnovano 9 banovina. Dalmacija je tada podijeljena na dvije banovine: Primorsku sa sjedištem u Splitu i Zetsku sa sjedištem u Cetinju, u koju je uključen najveći dio Dubrovačke oblasti. Novom podjelom 1931. Korčula je ušla u sastav Primorske banovine. Stanje se u administrativnom pogledu nije mijenjalo do 1939. HSS postaje sveopći hrvatski nacionalni pokret te na izborima 1935. i 1938. i na području Dalmacije postiže izvanredne rezultate i zahtijeva rješenje hrvatskog pitanja. To je rezultiralo, nakon pregovora, Sporazumom Cvetković-Maček 26. 8. 1939. i stvaranjem autonomne Banovine Hrvatske u okviru Kraljevine Jugoslavije. Tada je u njezin sastav ušao i kotar Dubrovnik, tj. cijela današnja Dalmacija i to će ostati tako do kraja Kraljevine Jugoslavije u travnju 1941.¹⁷

Na Dvadeset drugoj redovitoj glavnoj godišnjoj skupštini Napretka, održanoj od 4. do 7. srpnja 1926. godine u Sarajevu pod predsjedanjem dr. Ante Alaupovića,

¹⁶ Franko MIROŠEVIĆ, Radićevi govori u Dalmaciji 1926. godine, *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, sv. 50/2008., 289.

¹⁷ F. MIROŠEVIĆ, Radićevi govori u Dalmaciji 1926. godine, 289 – 290.

raspravljalo se o nizu aktualnih pitanja, između ostaloga i o dodjeljivanju srednjoškolskih stipendija i osnivanju novih podružnica u Dalmaciji. Od delegata iz Dalmacije sjednici je nazočio dr. Nikola Bilić za Napretkovu podružnicu iz Imotskog koji je na istoj sjednici izabran u sekciju za konvikte.¹⁸

Prva podružnica koja je utemeljena u Dalmacija bila je u Imotskom. Imotski je bio svega 10 km udaljen od Posušja, a 54 km od Mostara gdje je djelovala jaka Glavna Napretkova podružnica za Hercegovinu pa je vjerojatno to bilo presudno za osnivanje podružnice u Imotskom. Iako su vlasti gledale s velikim podozrenjem svaku promjenu u gradu, skupina entuzijasta i domoljuba uspjela je formirati najprije inicijativni odbor, a potom i podružnicu. Do tada je u Imotskom djelovala Općinska glazba te Sokolsko društvo koje je osnovano sa svrhom kulturnog, prosvjetnog i tjelesnog uzdizanja pučanstva.¹⁹

Osnivačka skupština podružnice Hrvatskog kulturnog društva Napredak u Imotskom održana je 12. travnja 1926. godine i na njoj se okupio veći broj članova i simpatizera podružnice.²⁰ Za predsjednika podružnice izabran je dr. Frane Pelicarić, odvjetnik, za potpredsjednika dr. Nikša Bilić, sudac, za tajnika Marijan Milas, a blagajnika Anton Solombani, posjednik, dok su kao revizori bili izabrani Ljubo Tripalo, trgovac, i Josip Tomić, bankovni činovnik. Odbornici su bili Vladislav Sučić, trgovac, Stipe Pušić, umirovljeni financijer, i Milan Đuka, soboslikar, a njihovi zamjenici bili su Barša Ciciljani, trgovac, i Ivan Vučemilović, posjednik.²¹ Prema podacima SUN-a iz Sarajeva, podružnica je za 1925./26. godinu ostvarila ukupni prihod od 9.058 dinara, rashod je iznosio 1.044,50, zarada 8.013,50, a pogodnost je uživala podružnica u iznosu od 900 dinara. Bio je to pristojan rezultat s obzirom na to da je podružnica u Imotskom 1926. godine imala ukupno 65 članova.²²

Iste godine osnovano je Povjereništvo u Potomlju na Pelješcu, a za povjerenika je imenovan Marin Kapor.²³ Tijekom 1926. godine dodijeljena je stipendija i besplatno mjesto u konviktu gimnazijalcu Stjepanu Božinoviću iz Imotskog.²⁴ Zabilježen je i rad Povjereništva u Baškoj Vodi koje je prema pregledu prihoda i rashoda za 1926./27. ostvarilo ukupnu dobit od 84 dinara, a koja se u kasnijem

¹⁸ *Napredak*, kalendar za 1926. godinu, Sarajevo, 1927., 58.

¹⁹ Mladen VUKOVIĆ, *Krunoslav Dujčić, Dobri duh Imotske kulture*, Imotski, 2009., 124.

²⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 41, dok. br. 1748/1926.

²¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 41, dok. br. 1748/1926.; *Napredak*, kalendar za 1927. godinu, Sarajevo, 1926., 58.

²² *Napredak*, kalendar za 1927. godinu, Sarajevo, 1926., 59.

²³ *Napredak*, kalendar za 1927. godinu, Sarajevo, 1926., 61.

²⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1926., kut. 198, dok. br. 702/1926. god., Stipendisti: B – Z.

razdoblju više ne spominje.²⁵ Krajem 1927. godine u Dalmaciji je djelovala jedna podružnica HKD u Imotskom te povjereništva u Baškoj Vodi, Lombardi (Korčula) i Potomlju (Pelješac).²⁶

Društvo je za istu godinu podijelilo 95 srednjoškolskih stipendija u ukupnom iznosu 156.500 dinara i 33 visokoškolske u ukupnom iznosu 156.000 dinara. Jednokratne potpore dobila su 102 srednjoškolca, u ukupnom iznosu 32.724,40 dinara, te 61 visokoškolac, u ukupnom iznosu 46.538 dinara.²⁷

Krajem 1927. u Aržanu (kod Imotskog) izabrano je Povjereništvo HKD-a Napredak koje je radilo na promicanju Napretkovih ciljeva i propagiranju Napretka. Za povjerenika je izabran Anto Bojko, učitelj.²⁸ Prema pregledu prihoda i rashoda, Napretkova podružnica u Imotskom ostvarila je do srpnja 1927. godine prihod od 12.569 dinara, rashod je iznosio 1.153,50, a zarada 11.415,50 dinara. Pogodnost je uživala podružnica s ukupno 23.810 dinara.²⁹ U Dalmaciji je krajem 1927. bilo ukupno 126 redovitih članova, 1 dobrotvor i 1 član utemeljitelj. Povjereništvo u Lombardi je prema pregledu prihoda i rashoda za 1927./28. godinu ostvarilo ukupni prihod od 60 dinara, zarada je iznosila 50, a pogodnost je uživala u iznosu od 3.500 dinara, što znači da je dio financijske pomoći dobila od SUN-a iz Sarajeva.³⁰

Unatoč financijskim poteškoćama Središnja uprava Napretka iz Sarajeva je za 1927./28. školsku godinu izdvojila za učeničke i studentske stipendije te mjesta u konviktu za Hrvatsku ukupno 37 stipendija. Iz Dalmacije je bilo 16 stipendista.³¹

ŠIRENJE NAPRETKOVIH PODRUŽNICA U DALMACIJI

Prema izvješću SUN-a Napredak iz Sarajeva, koncem 1928. u Dalmaciji su djelovale 4 Napretkove podružnice i 7 povjereništva.³² Odlukom SUN-a iz

²⁵ *Napredak*, kalendar za 1927. godinu, Sarajevo, 1926., 172.

²⁶ Prema pregledima prihoda i rashoda za 1926./27. godinu, povjereništvo u Lombardi ostvarilo je ukupan prihod od svega 750 din, a pogodnost je uživalo u iznosu od 1.500 din. *Napredak*, kalendar za 1927. godinu, Sarajevo, 1926., 147.

²⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1926., kut. 199, dok. br. 702/1926. god., Stipendisti: B – Z.

²⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 46, dok. br. 1809/1926./27.; *Napredak*, kalendar za 1928. godinu, Sarajevo, 1927., 43.

²⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 47, dok. br. 231/1927.; *Napredak*, kalendar za 1927., 54, Sarajevo, 1928.

³⁰ *Napredak*, kalendar za 1927., 54, Sarajevo, 1928.

³¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1927., kut. 3, dok. br. 199/1927., Stipendisti: B – S.; god.: 1927., kut.: 4, kutija u fondu: 200., Stipendisti: T – Ž.

³² *Napredak*, kalendar za 1928., 124, Sarajevo, 1929.

Sarajeva dogovoreno je da se tijekom 1928. godine krene u snažniju i opsežniju akciju osnivanja povjereništava i podružnica u Dalmaciji. Tom prigodom izabrani su dr. Mijo Vučak i Nikola Rukavina za glavne mentore pri pružanju pomoći oko organizacije Napretka u Dalmaciji. Njihovom zaslugom i zalaganjem uglednih građana u Dalmaciji osnovane su 1928. podružnice Napretka u Dubrovniku (22. 4.), Supetru (19. 9.), Splitu (22. 9.) te povjereništva u Makarskoj, Šibeniku, Metkoviću, Omišu, Čilipima (Konavle), Lombardi (Korčula), Potomlju (Pelješac) i Igranima kod Makarske.³³ O osnivanju podružnica po Dalmaciji pisao je opširno u svojim službenim izvješćima dr. Mijo Vučak, koje je podnio Središnjoj upravi Napretka u Sarajevu.³⁴

U Dubrovniku je već 5. travnja 1928. osnovan inicijalni odbor koji su činili Nikola Zvonimir Bjelovučić, predsjednik, Niko Koprivica, podpredsjednik, Ivo Scattolini, tajnik, i Šimun Kalčić, blagajnik. Osnivačka skupština dubrovačke podružnice održana je 22. travnja 1928. u prostorijama Hrvatskog katoličkog društva „Bošković“, a SUN su predstavljali gosti iz Sarajeva: prof. Mijo Vučak i Mirko Valentinčić. Na skupštini je izabran Upravni odbor novoosnovane podružnice: Nikola Zvonimir Vjelovučić, predsjednik, Luka Domančić, podpredsjednik, Ivo Scattolini, tajnik, Jakov Matković, blagajnik, odbornici Miho Skvrce, Niko Koprivica, Josip Posedol i Dragutin Polaček i njihovi zamjenici Pero Perić, Ivo kanonik Fabris i Pasko Kolić. Za revizore izabrani su Alija Šuljak i Andro Špiletak.³⁵

Osnivanje dubrovačke podružnice zabilježio je lokalni tisak, kao i Napretkovo službeno glasilo.³⁶ Upravni odbor podružnice održao je svoju radnu sjednicu već 29. travnja i zaključio kako su početni uspjesi dobri te da su već razaslali 30 pisama „uglednim Hrvatima u okolini“ kako bi potaknuli osnivanje povjereništava i/ili podružnica i po dubrovačkim selima. U Izvješću se navodi kako je marljivošću Inicijativnog odbora, a ponajviše tajnika Iva Scattolinija, već upisano više od 200 članova.³⁷ Središnja uprava Napretka iz Sarajeva odgovorila je pismom u kojemu čestita na osnivanju i daje načelne smjernice o budućem radu. „(...) Središnja uprava Napretka primila je sa osobitim zadovoljstvom do znanja izvještaj svojih delegata o osnutku

³³ *Napredak*, kalendar za 1928., 124-127, Sarajevo, 1929.

³⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 53, dok. br. 2211/1928., Izvješće.

³⁵ Arhiv BiH Sarajevo, Fond „Napredak“, kut. 52. Pismo dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića SUN-a Dubrovnik 18. travnja 1928.

³⁶ *Napredak*, glasilo, br. 7-9, Sarajevo, 1929., 86.

³⁷ Arhiv BiH Sarajevo, Fond „Napredak“, kut. 52. Dopisnica dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića, Iva Scattolinija i Jakova Matkovića SUN-a, Dubrovnik, 2. svibnja 1928.

Napretkove podružnice u Dubrovniku, i o lijepom odzivu građanstva na konstituirajućoj skupštini (...).³⁸

Gotovo istodobno s dubrovačkom podružnicom i kao rezultat njezina poticaja osnovano je Povjereništvo u Čilipima³⁹, a izravan utjecaj iz Dubrovnika dokazuje i primjer osnivanja podružnice u Trpnju na Pelješcu.⁴⁰

Povjereništvo u Čilipima osnovano je vjerojatno tijekom 1928. godine jer ga nalazimo u redovitom pregledu prihoda i rashoda Napretkovih organizacija koji se svake godine (za prethodnu društvenu godinu) objavljuje u Napretkovu glasilu i Napretkovu kalendaru. Tako se za 1928./29. godinu navodi da je Povjereništvo u Čilipima uprihodilo 534 dinara te da „uživa pogodnost“ Središnje uprave od 5.000 dinara.⁴¹ Povjerenik je bio Miho Abdulić, Čilipljanin koji je kratkotrajno bio župnik u svojem rodnom mjestu od siječnja 1927. do prosinca 1929. godine. Nakon njega vodstvo povjereništva preuzeo je don Luka Antunović, koji je oko sebe okupio skupinu mladih i nadobudnih članova Napretka koji su činili povjereništvo: Ivo (Perov) Krilanović, Ivo (pok. Đura) Lučić, Pero (pok. Nika) Skurić, Božo Radin, Rade Župan, Pero (pok. Mata) Borovinić, Pero (pok. Mata) Franić i Stjepo (Pero) Krilanović.⁴² Prema dostupnim arhivskim podacima povjereništvo se rijetko sastajalo te su i aktivnosti do 1932. bile vrlo anemične. Koliki je bio utjecaj gradske podružnice na osnivanje organizacija u dubrovačkom kraju doista je teško odgonetnuti. Arhivska građa pokazuje da su se inicijatori i aktivisti iz raznih mjesta sami javljali SUN-u u Sarajevu, kao primjerice iz Stona, Dubravke, Pločica i Koločepa, a neki su se prvo obratili podružnici u Dubrovniku, primjerice Čilipi i Banići,

³⁸ Arhiv BiH, Fond Napredak, kut. 52, Dopisnica dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića, Iva Scattolinija i Jakova Matkovića SUN-a Dubrovnik, 2. svibnja 1928. Opširno o Napretku u Dubrovniku vidi knjigu Ivana VIĐENA, *Povijest Hrvatskoga kulturnog društva Napredak u Dubrovniku*, HKD Dubrovnik, Dubrovnik, 2011., u kojoj autor donosi pregled djelovanja podružnice HKD Napredak Dubrovnik, i Napretkovih organizacija na dubrovačkom području (podružnice: Banići, Brgat, Čepikuće, Čilipi, Dubravka (Mrcine), Gruda, Koločep, Pločice, Orašac, Slano, Ston, Trpanj i Zaton, pokušaj osnivanja u Janjini, Kuni i Potomju, daje i popise članova upravnih odbora, a kod nekih i popis članova) kroz povijest, od osnivanja 1928. i rada, preko zabrane djelovanja 1949. pa sve do obnavljanja rada Društva u Dubrovniku 1993. te do 2011.

³⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 65, dok. br. 230. Pismo Andra Spileteka SUN-a, Dubrovnik, 6. veljače 1930.

⁴⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 90, dok. br. 71, Izvještaj s osnivačke skupštine podružnice HKD Napredak u Trpnju. Trpanj, 8. siječnja 1933. (U potpisu su don Nedjeljko Subotić, Gašpar Belin i Frano Majstrovčić).

⁴¹ *Napredak*, kalendar za 1929., 154, Sarajevo 1928.

⁴² Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kutija 88, spis 4134/1932., Pismo don Luke Antunovića SUN-a, Čilipi, 5. studenoga 1932.

tražeći od njega upute i smjernice, a tek potom SUN-u koji je davao službeno odobrenje za pokretanje postupka osnivanja.⁴³

OSNIVANJE PODRUŽNICA U JUŽNOJ DALMACIJI

Želeći stvoriti preduvjete za osnivanje i održavanje konvikta, vodstvo uprave dubrovačke podružnice htjelo je osnovati što više podružnica na svom širem području. Zato je južna Dalmacija bila najgušće premrežena Napretkovim podružnicama u Hrvatskoj uopće. Iako nisu uspjeli u svojoj nakani glede osnivanja konvikta u Dubrovniku, ostaje činjenica da su u južnoj Dalmaciji osnovane podružnice u Brgatu, Koločepu, Orašcu, Zatonu, Slanom, Banićima, Čepikućama na Pelješcu, Stonu i Trpnju, a pokušalo se osnovati podružnice u Janjini, Kuni i Potomlju. Na području Konavla osnovane su podružnice u mjestima Čilipi, Grude, Pločice i Dubravki (Mrcine).⁴⁴ Bio je to cijeli niz podružnica dubrovačkog područja koje su dale veliki doprinos razvoju hrvatske kulture i opismenjivanju hrvatskog puka. Krajem 1928. u Dalmaciji je bilo ukupno 342 člana Napretka, od toga 338 redovitih članova, 2 doživotna, 1 dobrotvor i 1 utemeljitelj. Time je broj članova porastao za više od 60 %, što je bio veliki uspjeh za cijelu Dalmaciju.⁴⁵

Nakon niza priprema koje su vodili dr. Mijo Vučak i Nikola Rukavina, delegati SUN-a iz Sarajeva, osnivačka skupština podružnice HKD Napredak u Supetru održana je 19. rujna 1928. u prostorijama „Sokolane“. Na sastanku je u ime odbora prvi govorio dr. Frano Gospodnetić, a u ime SUN-a iz Sarajeva Nikola Rukavina, koji je u kratkim crtama opisao 25-godišnji rad Napretka te njegov budući razvoj. Nakon toga izabran je Upravni odbor podružnice. Za predsjednika je izabran don Anto Vranković, župnik, za potpredsjednika Juraj Brkljača, načelnik, za tajnika Vinka Barkanović, učiteljica, za blagajnika Ante Krstulović, blagajnik. Za odbornike su izabrani Josip Dujmović, učitelj, i Juraj Papić, seljak, a za revizore dr. Frano Gospodnetić, odvjetnik, i Nikola Bezerić, ravnatelj građevinske škole.⁴⁶ Ubrzo je stiglo i pismo potpore od SUN-a iz Sarajeva u kojemu se čestita vodstvu na izboru Upravnog odbora podružnice s željama za uspjehom u radu. U istom dopisu su podružnici

⁴³ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 52, Dopis SUN-a upravnom odboru podružnice u Dubrovniku, Sarajevo, (bez nadnevka), svibanj 1928.

⁴⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 92, dok. br. 1144; kut. 98, dok. br. 724; kut. 106, dok. br. 2446; kut. 107, dok. 3435, 3546, 3506, 3828; kut. 111, dok. br. 1845.

⁴⁵ *Napredak*, kalendar za 1929., Sarajevo, 1928., 194.

⁴⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 65, dok. br. 2251/1928., Izvještaj o osnivanju podružnice „Napredak“ u Supetru, rukopis.

poslali potrebit materijal: imenik članova, blokove za ubiranje članarine, čekove za uplatu članarine, jubilarne značke, reklamni album i 100 komada razglednica.⁴⁷ Prema pregledu prihoda i rashoda društvenih podorganizacija za 1928./29., podružnica u Supetru ostvarila je ukupni prihod 678 dinara, rashod je iznosio 135 dinara, zarada 543 din, a pogodnost je uživala u iznosu od 500 dinara.

Za grad Trogir Središnja uprava Napretka iz Sarajeva je na prijedlog dr. Mije Vučka za povjerenika imenovala Franu Gvozdanovića, direktora Građanske škole u Trogiru.⁴⁸ U pismu SUN-a iz Sarajeva upućenom Frani Gvozdanoviću 5. listopada 1928. se između ostalog daje puna potpora povjereniku s željom da Napredak bude kvalitetan suradnik narodu u postizanju rezultata za opće dobro.⁴⁹ U korespondenciji između SUN-a iz Sarajeva i Ivana Dvornika, tajnika Općine Trogir, kao i Marina Lukušića, načelnika Trogira, razvidno je da je velika želja vodstva grada bilo osnivanje povjereništva i podružnica, ali u arhivu nismo pronašli ostale podatke o tome, kao ni izvješća o radu na terenu, upravnim odborima podružnica i financijskim izvješćima.⁵⁰ To sve ukazuje da podružnica u Trogiru nikada nije osnovana.

O osnivanju i radu Napretkovih povjereništava i podružnica po Dalmaciji izvijestio je i list *Novo doba* 21. rujna 1928. pod naslovom „Napretkova akcija u Dalmaciji“, gdje se između ostaloga ističe: „(...) Poslije podružnice u Imotskom, nedavno je osnovana i podružnica u Dubrovniku. Ova danas broji već par stotina članova, koji, uz ostalo, svojski rade na ostvarenju Napretkova đačkog konvikta, koji će se, zahvaljujući velikoj požrtvovanosti građana i susretljivosti općine, uskoro i otvoriti. To će biti prvi Napretkov konvikt u Dalmaciji(...)”.⁵¹ *Novo doba* pozvalo je svekoliko pučanstvo na sastanak koji se ima „održati u subotu 22. o. mj. u 7 sati navečer da dođu u što većem broju u dvoranu Marulić (Biskupova palača, prizemno, lijevo), na kome će se povesti razgovor o osnutku i radu Napretkove podružnice u Splitu i odmah konstituisati upravni odbor.“⁵²

⁴⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 65, dok. br. 2204/1928., rukopis.

⁴⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, Sarajevo, dok. br. 2204/1928.

⁴⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, Sarajevo, dok. br. 2204/1928., Pismo SUN-a gospodinu Frani Gvozdanoviću, rukopis od 5. do 31. 10. 1928.

⁵⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, Sarajevo, dok. 2251/1928., rukopis od 4. 10. 1928., Arhiv BiH, Fond „Napredak“, Sarajevo, dok. br. 2204/1928., rukopis.

⁵¹ *Novo doba*, od 21. 9. 1928., 3.

⁵² *Novo doba*, od 21. 9. 1928., 3.

OSNIVAČKA SKUPŠTINA SPLITSKE PODRUŽNICE NAPRETKA

Prema izvješću delegata SUN-a dugo se razmišljalo o osnivanju „Napretkove“ podružnice u Splitu koja bi povezivala sjevernu, srednju i južnu Dalmaciju. Zorno pripremana osnivačka skupština Splitske podružnice koja je kasnije postala glavna Napretkova podružnica za Dalmaciju održana je dana 22. rujna 1928. u dvorani „Marulić“ u nazočnosti predstavnika splitske Oblasne Skupštine i većega broja građana i simpatizera Napretka. Sastanak je otvorio mons. Frane Bulić, a zatim je govorio dr. Mijo Vučak, potpredsjednik SUN-a iz Sarajeva, koji je obrazložio ciljeve „ovoga rijetkog i patriotskog i kulturnog hrvatskog društva“.⁵³ Nakon niza izlaganja pristupilo se izboru Privremenog odbora podružnice. U Privremeni upravni odbor izabrani su: msgr. don Frane Bulić, predsjednik, potpredsjednik dr. Vinko Lozovina, tajnik dr. Jakša Herceg, blagajnik Jakov Krstinić te odbornici Jakov Čulić, dr. Stjepan Vukišić, M. Barani, dr. J. Berković, Šimun Jelaška, Marko Kresić i Petar Jozović.⁵⁴ Podružnica se obvezala slijedom dogovora s dr. Mijom Vučkom i sukladno Statutu Napretka raditi na stalnom promicanju i omasovljenju Napretka u Splitu i Dalmaciji.⁵⁵ Podružnica je za 1928. godinu ostvarila prihod u iznosu 1.100 dinara.⁵⁶ Središnja uprava Napretka bila je zadovoljna radom i organiziranjem novih podružnica u Dalmaciji, gdje su ideja i program Napretka svesrdno prihvaćeni.

U organizaciji SUN-a iz Sarajeva dana 17. listopada 1928. u prostorijama mjesne čitaonice u Makarskoj potpredsjednik SUN-a Napredak iz Sarajeva dr. Mijo Vučak održao je predavanje „O važnosti i koristi HKD „Napredak“ za Makarsku“. Na već prethodno dogovorenim konzultacijama domaćih predstavnika s delegatima iz Sarajeva pripremljena je i već prethodno najavljena osnivačka skupština podružnice Napretka za grad Makarsku.⁵⁷

Osnivačka skupština održana je 18. listopada 1928. u dvorani gradske čitaonice u Makarskoj u nazočnosti dr. Mije Vučka, delegata iz Sarajeva i oko 35 uglednih građana grada Makarske. Nakon uvodnog izlaganja dr. Mije Vučka

⁵³ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, dok. br. 2229/1928., Izvješće., *Novo doba*, od 24. 9. 1928., 2.

⁵⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 51, dok. br. 1902/1928., Split, Podružnica Napretka, Izvještaj; kut. 52, dok. br. 2229/1928., Izvješće.

⁵⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, dok. 2229/1928., Pismo dr. Jakše Hercega Središnjoj upravi „Napretka“ u Sarajevu, rukopis od 25. rujna 1928.

⁵⁶ *Napredak*, kalendar za 1929., Sarajevo, 1928., 175.

⁵⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 53, dok. br. 405/1928., Makarska, Povjereništvo Napretka, Izvještaj.

izabran je Upravni odbor podružnice.⁵⁸ Prema Izvješću delegata, sjednica je protekla u mirnoj atmosferi. Poslije osnivanja podružnice u Makarskoj Središnja uprava Napretka iz Sarajeva poslala je 5. studenog 1928. pismo predsjedniku dr. Kažimiru Filipoviću u kojemu se zahvaljuje i izražava potpora vodstvu u daljnjem radu podružnice. Podružnica je već 1928./29. ostvarila prihod u iznosu 2.683 dinara, rashod je iznosio 702 dinara, a zarada 1.981 dinar. Pogodnost je uživala podružnica u iznosu od 5.650 dinara.⁵⁹

SLUŽBENI POHOD DELEGATA SREDIŠNJE UPRAVE NAPRETKA PO DALMACIJI

U svojem službenom pohodu po Dalmaciji dr. Mijo Vučak, potpredsjednik SUN-a Napretka iz Sarajeva, u listopadu 1928. godine između ostalih posjetio je i Šibenik gdje je razgovarao s predstavnicima inicijativnog odbora Napretkove podružnice za grad Šibenik. Između ostalih razgovarao je s biskupom Jerolimom Miletom, od kojega je dobio potporu, te s članovima inicijativnog odbora Ivanom Jeličićem i dr. Mihom Jerinićem, koji su ga izvijestili da su izvršili sve pripreme za osnivačku skupštinu podružnice. Bilo je i prijedloga da se umjesto osnivačke skupštine i izbora Upravnog odbora formira tek promicateljni odbor koji će nastaviti s upisivanjem članova i tada će „za kojih 14 dana sazvati skupštinu za izbor odbora podružnice“.⁶⁰ Kako navodi u svojem izvješću glavni delegat iz Sarajeva dr. Mijo Vučak, 23. listopada 1928. nakon brojne korespondencije u Šibeniku je u gradskom kazalištu u nazočnosti delegata i niza gostiju izabrano Povjereništvo Napretka za grad Šibenik u koji su ušli dr. Ilija Despot, dr. Ivan Kronja, Antun Kaštelan, don Krsto Stošić i Zvonimir Skatko. Povjereništvo je imalo zadaću da u što kraćem roku sazove osnivačku skupštinu te izabere vodstvo podružnice.⁶¹

Prema Izvješćima koje je slao dr. Mijo Vučak sa svojeg službenog putovanja po Dalmaciji razvidno je da je 26. listopada 1928. boravio u Metkoviću gdje

⁵⁸ Za predsjednika je izabran dr. Kažimir Filipović, liječnik, za potpredsjednika Mate Luketina, trgovac, za tajnika Mate Montana, činovnik, za blagajnika Ivan Lovrić, urar. Odbornici su bili Pero Andrijašević, upravitelj pošte, Marin Novak, učitelj, Duje Pavić, službenik u.m., a njihovi zamjenici Šime Radatović, učitelj, i Stipan Visković, brijač. Nadzorni odbor činili su Eduard Drudić, poreski upravitelj, i Jerolim Ribarović, sudski oficijal. Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 53, dok. br. 2229/1928., Izvješće, u potpisu dr. Mijo Vučak.

⁵⁹ *Napredak*, kalendar za 1929. godinu, Sarajevo, 1928., 119.

⁶⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2114/1928., Pismo Mihe Jerinića Središnjoj upravi „Napretka“ Sarajevo od 14. 10. 1928., rukopis.

⁶¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2229/1928., Izvješće; *Jutarnji list* od 25. 10. 1928., 3.

je obavio niz razgovora i konzultacija uoči osnivačke skupštine Napretkove podružnice u Metkoviću.

Na osnivačkoj skupštini koja je održana 26. listopada 1928. izabran je u Upravni odbor Napretkove podružnice u Metkoviću.⁶² U znak potpore je SUN Sarajevo uputilo dopis predsjedniku Napretkove podružnice u Metkoviću Josipu Gluščeviću u kojemu izražava zadovoljstvo osnivanjem podružnice te očekuje od novog vodstva da poduzme sve da se Napretkov program širi po cijeloj Dalmaciji. U pismu se posebno naglašava rad podružnice i okupljanje novih članova. „Molim Vas da već u početku poradite na prikupljanju članova a naročito da bdijete nad time, da se članarine redovno ubiru, jer na ovoj naoko sitnici, često puta propada jedna organizacija istupanjem članova zbog neurednog ubiranja članarine.“⁶³

U pismu zahvale potpredsjedniku Napretkove podružnice u Metkoviću dr. Josipu Slamniku Središnja uprava Napretka u Sarajevu odala je i na takav način priznanje zaslužnim članovima. U pismu se između ostaloga ističe zahvalnost za dosadašnji angažman s obzirom na to da se podružnica nalazi pred novim izazovima.⁶⁴

Podružnica Napretka u Omišu kod Splita osnovana je prema prethodnom dogovoru sa SUN-om u Sarajevu i povjerenikom podružnice Napretka iz Makarske Mate Montane, koji je 12. listopada 1928. došao u Omiš gdje je imenovao Ivu Gligu za povjerenika podružnice u Omišu. Prema dopisu upućenom SUN-u u Sarajevu razvidno je da bilo interesa pučanstva za osnivanjem podružnice u Omišu. Povjerenik u svojem dopisu apelira da SUN Sarajevo pošalje propagandni materijal, upisnik članova, blokove te poštanske

⁶² Za predsjednika je izabran Josip Gluščević, upravitelj građ. škole, za potpredsjednika dr. Josip Slamnik, odvjetnik i gradski podnačelnik, za tajnika Cjetko Pavlović, obrtnik, za blagajnika Vid Gluščević, mlađi industrijalac. Odbornici su bili Gabrijel Jovanović, sitničar, Stjepan Šimunić, nadpreglednik u m., Konstanc Tripalo, privatni činovnik, a revizori Mato Gabrić, općinski činovnik i Josip Palaversa, kotarski činovnik. Zamjenici su bili Baldo Gabrić, posjednik, i Srećko Jaramaz. Arhiv BiH, Fond „Napredak“, dok. br. 2218/1928., Izvješće podružnice HKD „Napredak“ iz Metkovića.

⁶³ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2203/1928., Pismo Središnje uprave „Napretka“ Sarajevo, gosp. Josipu Gluščeviću, rukopis.

⁶⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2203/1928., Pismo Središnje uprave „Napretka“ Sarajevo, dr. Josipu Slavniku, rukopis. U pismu glavne Napretkove podružnice iz Sarajeva se između ostaloga ističe: „(...) Uvjereni smo da ćete i nadalje naročito kao odbornik podružnice svakom zgodom doprinijeti moralnom i materijalnom njenom uspjehu i da u buduće naša tamošnja podružnica prednjačiti radom među dalmatinskim našim podorganizacijama.“ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2203/1928., Pismo Središnje uprave „Napretka“ Sarajevo, Gabrijelu Jovanoviću, rukopis.

marke.⁶⁵ U korespondenciji koja se razvila između novog povjerenika Ivana Glige i SUN-a Sarajevo razvidno je da je pismom od 16. listopada i 19. listopada 1928. povjerenik izrazio svoju zahvalnost na brzom i učinkovitom odgovoru i materijalnoj i logističkoj potpori SUN-a Sarajevo.⁶⁶

U dogovoru s dr. Mijom Vučkom, delegatom SUN-a Sarajevo koji je u to vrijeme boravio u Splitu, dogovoreno je da se Napretkova podružnica osnuje u Omišu. Na osnivačkoj skupštini koja je održana 28. listopada 1928. u dvorani kavane „Vojan“ izabran je Upravni odbor podružnice HKD Napredak u Omišu. Za predsjednika je izabran dr. Đuro Mimica, za potpredsjednika Bruno Škrivanić, za tajnika Ivo Gligo, za blagajnika Ivo Šperac, za revizore su bili izabrani Petar Nigoević i Ante Marušić. Odbornici su bili Josip Pavela, Grgo Šošić i Stjepan Šaškov, a njihovi zamjenici Vinko Stefanini i Jakov Matulić.⁶⁷ U dopisu što ga je potpisao tajnik podružnice Ivan Gligo napominje se da podružnica počinje funkcionirati 1. 11. 1928. od kojega su datuma članovi dužni podmiriti članarinu unaprijed. Podružnica je u vrijeme osnivanja brojila 66 aktivnih članova.⁶⁸ U odgovoru što je odmah uslijedio, SUN iz Sarajeva izrazila je zadovoljstvo zbog osnivanja podružnice u Omišu te dala svesrdnu potporu na daljnjem radu.⁶⁹

Prihodi dalmatinskih podružnica bili su na zavidnoj razini, tako je Dubrovačka podružnica 1928./29. imala prihod od 9.034 din., Imotska 2.065 din, Makarska 2.683, Omiška 1.802, Splitska 1.100 dinara, Supetarska 678 din, Šibenska 360 din, dok povjereništva, iako po članstvu malobrojna, nisu zaostajala po приходima. Tako su Čilipi imali 534 dinara prihoda, Igrane 250 din, Lumbarda 592 din i Vrgorac 60 dinara.⁷⁰

U Dalmaciji su do kraja 1928. osnovane Napretkove podružnice u Imotskom, Dubrovniku, Omišu, Supetru i Splitu te povjereništva u Makarskoj, Metkoviću, Šibeniku, Lumbardi, Potomlju (Pelješac), Aržanu, Čilipima, Igranima i Trogiru.⁷¹

⁶⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2215/1928., Pismo HKD „Napredak“ Sarajevo od Mate Montane, povjerenika „Napretka“ u Makarskoj, rukopis.

⁶⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2215/1928., Pismo Ivana Glige povjerenika „Napretka“ u Omišu, Središnjoj upravi „Napretka“ Sarajevo, od 16. i 19. listopada 1928., rukopis.

⁶⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2215/1928.

⁶⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, dok. br. 2203/1928., Izvještaj Ivana Glige povjerenika „Napretka“ u Omišu, Središnjoj upravi „Napretka“ Sarajevo, od 30. listopada 1928., rukopis.

⁶⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 56, dok. br. 2245/1928. Pismo Središnje uprave „Napretka“ Sarajevo, Podružnici „Napretka“ Omiš, rukopis.

⁷⁰ *Napredak*, glasilo br. 2-3, Sarajevo 1930., 128.

⁷¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, dok. br. 2229/1928., Izvješće dr. Mije Vučka.

DJELOVANJE PODRUŽNICA HKD-A NAPREDAK U DALMACIJI U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI OD 1929. DO 1941. GODINE

S proglašenjem diktature 6. I. 1929. kralja Aleksandra Karađorđevića za Hrvatsko kulturno društvo Napredak nastupile su velike poteškoće. Vlast je nastojala na svaki način onemogućiti i zaustaviti daljnje djelovanje Napretka. Napretkove podružnice u hrvatskim područjima prisilno su ukidane, a u Središnjoj upravi Napretka u Sarajevu provodili su redarstvene pretrese te pozivali na informativne razgovore članove vodstva. Ugledni članovi Napretka bili su pod stalnom prismotrom policije. Donesen je Zakon o školama u Kraljevini Jugoslaviji od 5. prosinca 1929. godine (proglašen 9. prosinca 1929.). Taj je zakon bio uperen protiv hrvatskih ustanova i u prvom redu protiv Napretka. U članku 57. tog zakona bilo je predviđeno da se mora ujediniti sva državna i privatna akcija na narodnom prosvjećivanju te da se ministrovom uredbom trebaju „obuhvatiti sve državne i banovinske ustanove kao i sva privatna udruženja – humana, prosvjetna, patriotska, pjevačka, viteška, profesionalna i stručna – čiji je rad ma u kom obliku vezan za narodno prosvjećivanje“.⁷² Svjesni opasnosti namjera ovoga zakona, a da bi se sačuvala Napretkova imovina, Središnja uprava sporazumjela se s nadbiskupom vrhbosanskim dr. Ivanom Šarićem i zaključila 19. prosinca 1929. godine da dijelom darovima, a dijelom kupoprodajnim ugovorom prenosi sve svoje nekretnine na vrhbosansku nadbiskupiju, što je odmah i gruntovno provedeno, a što je odobrilo i članstvo i skupština Napretka 30. ožujka 1930.⁷³

Teško stanje u kome se našlo društvo pod kraljevom diktaturom (uhićenja, zatvorske kazne, otpuštanje s posla...) bio je znak SUN-u iz Sarajeva da treba raditi i na homogenizaciji Napretka te osnivanju novih podružnica. Jedna od daljnjih glavnih zadaća SUN-a bila je osnivanje novih podružnica po cijeloj Dalmaciji.

Prema izvješću SUN-a (za 1930.) uz već postojeća Napretkova povjereništva u Lumbardi i Čilipima osnovana su nova povjereništva u Kominu, Rogotinu, Sinju i Šibeniku. Za predsjednika povjereništva u Rogotinu imenovan je Ante Šunjić, a za Šibenik Dragutin Vidović, dok za Sinj i Komin nemamo podataka.

Od dalmatinskih podružnica najbolje je poslovala splitska podružnica koja je 1930./31. ostvarila prihod u iznosu od 24.424 dinara te dubrovačka

⁷² Zakon o narodnim školama, 5. decembra 1929., *Službene Novine*, 9. decembra 1929., br. 289 – CXIX, 4, *Napredak*, kalendar za 1929., Sarajevo, 1928., 168; A. ODIĆ, „Kratak historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 26.

⁷³ A. ODIĆ, „Kratak historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 27.

podružnica s prihodima od 14.778 dinara i rashodom od 6.778 dinara i zaradom od 8.000 dinara od čega je 4.800 dinara utrošeno za stipendije učenika i studenata i pomoć siromašnima.⁷⁴

U sklopu društvenih aktivnosti Napretkovih podružnica u Dalmaciji, 30. travnja 1930. Napretkova podružnica u Metkoviću održala je misu zadušnicu za Petra Zrinskog i Frana Krstu Frankopana. Zbog niza poteškoća u radu odlukom Upravnog odbora šibenska podružnica pretvorena je u povjereništvo koje je pod vodstvom Dragutina Vidovića započelo s intenzivnim radom. Povjereništvo se potpuno reorganiziralo i odmah je upisan veći broj članova. Osnovan je i pjevački zbor i pučka sekcija.⁷⁵

Obljetnicu smrti velikog hrvatskog književnika Augusta Šenoe obilježila je na prigodan način i podružnica u Metkoviću 13. prosinca 1931. u prostorijama hotela „Zagreb“, uz sudjelovanje Hrvatskog pjevačkog društva „Hrvoje“ iz Mostara i orkestra Građanske glazbe iz Metkovića.⁷⁶

Prema pregledu prihoda i dugovanja podružnica i povjereništava od 1. lipnja do 30. studenoga 1931. te podijeljenih pogodnosti za društvenu godinu 1931. Dubrovačka je podružnica ostvarila prihod 14.778,03 dinara, Makarska 1.805 dinara, Metkovska 4.817 dinara i Splitska 24.424 dinara. Povjereništvo u Čilipima nije imalo prihoda, kao ni Komin, ali je dobilo novčanu potporu u iznosu od 3.500 dinara.⁷⁷ Podijeljene su i stipendije za učenike i studente iz Dalmacije za 1930./31. godinu. Pravo na stipendiju ostvarilo je 13 stipendista.⁷⁸

OSNIVANJE PODRUŽNICA NAPRETKA U SREDNJOJ DALMACIJI

Dvadeset osma Glavna godišnja skupština HKD-a Napredak održana je 3 – 5. srpnja 1932. godine u Mostaru. Jedan od zaključaka glavne skupštine bio je da se nastavi s osnivanjem podružnica i povjereništava u Hrvatskoj i Dalmaciji. Napredak je tijekom 1932. u Dalmaciji osnovao podružnice u Drnišu, Kaštel Lukšiću, Mravincima (Solin), Opuzenu, Stonu i Sinju, a povjereništva su

⁷⁴ Zakon o narodnim školama, 5. decembra 1929., *Službene Novine*, 9. decembra 1929., br. 289 – CXIX., 4.

⁷⁵ *Napredak*, glasilo br. 5-6, Sarajevo, 1931., 86.

⁷⁶ *Napredak*, glasilo br. 1, Sarajevo, 1932., 12.

⁷⁷ *Napredak*, kalendar za 1932. godinu, Sarajevo, 1931., 29.

⁷⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1930./31., kut. 210. Stipendisti: A – K; kut. 211, Stipendisti: Š – Ž; kut. 212, Stipendisti: B – LJ, kut. 213, Stipendisti: M – R.

djelovala u Čilipima, Lumbardi (Korčula), Rogotinu i Šibeniku.⁷⁹ Na osnivačkoj skupštini Napretkove podružnice u Drnišu održane 31. siječnja 1932. izabran je Upravni odbor.⁸⁰ Skupštini je nazočilo 52 od ukupno 58 upisanih članova. S izborne skupštine poslano je pismo SUN-u u Sarajevo u kojoj se ističe želja da podružnica radi na omasovljenju i poticanju drniških uglednika na rad te donese plan uspostave društvene prostorije gdje su planirali smjestiti društvenu knjižnicu. Između ostaloga izražena je želja za pretplatom na Napretkovo službeno glasilo i Napretkov godišnji kalendar. U pismu koje je potpisao tajnik Ante Jelavić izražava se spremnost na potpunu suradnju i trajno slijeđenje Napretkova programa.⁸¹

U nizu aktivnosti Napretkovich podružnica u Metkoviću je 30. siječnja 1932. podružnica održala svoju glavnu godišnju zabavu s plesom uz sudjelovanje vojne glazbe iz Mostara. Priredbu su posjetili mnogobrojni simpatizeri Napretka iz Metkovića i okolnih mjesta.⁸² U Mravincima kod Splita na osnivačkoj skupštini koja je održana 10. srpnja 1932. također je izabran Upravni odbor podružnice koja je prema evidencijama djelovala samo jednu godinu.⁸³

Na osnivačkoj skupštini podružnice u Kaštel Lukšiću, koja je održana 31. srpnja 1932., izabran je Upravni odbor koji su činili: predsjednik Jozo Martinović, potpredsjednik Antun Burić, tajnik Božo Jankov, blagajnik Marin Miliškov, odbornici Marin Mateljan i Špiro Miljin, dok su Nadzorni odbor činili Ivo Mrakinović, Ive Novak, Marin i Niko Rajčić.⁸⁴

Inicijativom Napretkova Povjereništva u Kominu 14. veljače 1932. održana je osnivačka skupština na kojoj je izabran Upravni odbor podružnice za mjesto Komin. Iako se podružnica nakon 1932. više ne spominje, zabilježen je Upravni

⁷⁹ *Napredak*, kalendar za 1933. godinu, Sarajevo, 1932., 73.

⁸⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 81, dok. br. 202/1932., Izvještaj tajnika podružnice „Napredak“ Drniš, Ante Jušića Središnjoj upravi „Napretka“ Sarajevo, rukopis. Za predsjednika je izabran dr. fra. Petar Berković, za potpredsjednika dr. Ivo Jelavić, odvjetnik, za tajnika Ante Jušić, novinar, a za blagajnika dr. Srećko Aljinović, odvjetnik. Revizori su bili Ivan Bilušić, nadučitelj, i Roko Živković-Šupuk, trgovac. Odbornici su bili dr. Nikica Grubišić, liječnik, Mato Goreta, težak, i Nikola Mazalin, gostioničar, a njihovi zamjenici Paško Skelin, posjednik, i Stipe Jelčić, cipelar.

⁸¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 81, dok. br. 202/1932., Izvještaj tajnika podružnice „Napredak“ Drniš, Ante Jušića Središnjoj upravi „Napretka“ Sarajevo, rukopis.

⁸² *Napredak*, glasilo br. 3., Sarajevo, 1932., 53.

⁸³ Upravni odbor za 1932. godinu su činili: predsjednik Josip Marović, potpredsjednik Jozo Bučan, tajnik Kajo Perko, blagajnik Luka Marović te odbornici Šimun Drnas, Mate Rogulj i Mile Perko. Nadzorni odbor činili su Mate Tento, Mato Peloš, Anđela Drnas i Jure Marović. *Napredak*, glasilo br. 10., Sarajevo, 1933., 132.

⁸⁴ Arhiv BiH, Fond Napredak, kut. 86, dok. 2574/1932., Zapisnik konstituirajuće skupštine Napretka od 31. srpnja 1932. godine.

odbor za 1932./33. god.⁸⁵ Prema pregledu prihoda i rashoda Komin za društvenu 1931./32. godinu nije ostvario nikakve prihode. ali je unatoč tome podružnica dobila potporu od SUN-a iz Sarajeva u iznosu od 4.000 dinara.⁸⁶

Na već unaprijed pripremljenoj osnivačkoj skupštini podružnice HKD Napredak u Sinju koja je održana 14. travnja 1932. godine izabran je Upravni odbor podružnice.⁸⁷ U dopisu tajnika sinjske podružnice Stjepana Jurića SUN-u u Sarajevu ističe se da su izabrali „četiri odbornika, jer je trebalo da budu zastupane svakako neke obitelji. Nastojali smo naime, da dovedemo sve u harmoniju i da izbjegnemo eventualne prigovore(...)“.⁸⁸ U pismu potpore što ga je 12. svibnja poslao SUN iz Sarajeva ističe se važnost osnivanja podružnice u Sinju za sam grad i cijelu Cetinsku krajinu. Na kraju pisma ističe se da njihov vrijedni rad prati SUN i daje im punu potporu u ostvarivanju svih ciljeva koja su predviđena društvenim Pravilima HKD-a Napredak.⁸⁹

Iz arhiva HKD-a Napredak u Sarajevu razvidno je da se vodila intenzivna prepiska s podružnicama Napretka iz Dalmacije. Većina je podružnica, unatoč preprekama na koje su nailazile i često uz neodobravanje mjesnih vlasti, nastojala ostvariti postavljene ciljeve sukladno zaključcima SUN-a i Upravnog odbora podružnice. Prema zapisniku Glavne godišnje skupštine podružnice HKD-a Napredak u Splitu, koja je održana 13. ožujka 1932. u dvorani „Marulić“ pod predsjedanjem predsjednika dr. Stjepana Vukušića i u nazočnosti gosta skupštine biskupa dr. Bonefačića, razvidno je da je splitska podružnica 1932. imala 450 aktivnih članova i da je podružnica do tada SUN-u u Sarajevu uplatila 22.976 dinara. Jedno od glavnih pitanja bilo je gradnja konvikta u Splitu te je u te svrhe još 1926. mons. don Frane Bulić položio 110.000 dinara što je s kamatama iznosilo više od 200.000 dinara. Na

⁸⁵ *Napredak*, kalendar za 1933. godinu, Sarajevo, 1932., 40., *Napredak*, glasilo br. 3., Sarajevo, 1932., 53. Odbor su činili: predsjednik Mijo Čupić, posjednik, potpredsjednik Marko Jelavić, posjednik, tajnik Ivo Gluščević, učitelj, blagajnik Nikola Vlatković, posjednik. Odbornici su bili Ljubo Čopo, posjednik, Nikola Vlahović, posjednik i Petar Delija, gostioničar. Zamjenici odbornika bili su Ante Dugandžić, posjednik i Josip Cvitanović, posjednik. Revizori su bili don Ante Perić, župnik i Mijo Dugandžić, posjednik.

⁸⁶ *Napredak*, kalendar za 1933. godinu, Sarajevo, 1932., 32.

⁸⁷ Arhiv BiH, Fond Napredak, kut. 83, dok. 811/1932., Odbor su činili: predsjednik dr. Ivo Smolić, potpredsjednik dr. Jakov Bojanić, tajnik dr. fra Ante Jadnjević, blagajnik Nedjeljko Borković te odbornici dr. Ante Sesardić, Ante Čatipović, Stanko Buljan i Ljubomir Milošević. Zamjenici odbornika bili su Artur Drenčić i Josip Kokić., a revizori dr. Niko Marović i Stjepan Jurić.

⁸⁸ Arhiv BiH, Fond Napredak, kut. 84, dok. 1135/1932., Izvještaj – pismo Središnjoj upravi „Napretka“ Sarajevo od predsjednika podružnice „Napretka“ u Sinju, Stjepana Jurića, rukopis.

⁸⁹ Arhiv BiH, Fond Napredak, kut. 83, dok. 811/1932., Pismo Središnje uprave „Napredak“ Sarajevo, podružnici „Napretka“ Sinj – rukopis.

skupštini je izabran novi Upravni odbor.⁹⁰ U popratnom pismu od 27. travnja 1932. splitski Upravni odbor najavio je „da će 8. svibnja prirediti svečanu komemoraciju hrvatskih mučenika bana Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana. Svečano otvorenje prostorija odredili smo za 16. svibnja i tom prigodom održat ćemo 50. godišnjice smrti hrvatskih književnika A. Šenoa“.⁹¹

Aktivan je bio rad i šibenskog povjereništva koje je u svibnju 1932. poslalo dopis SUN-u u Sarajevo u kojemu ih izvještava o reorganizaciji povjereništva, upisu novih članova te osnivanju pjevačkog zbora koji je naišao na veliki odaziv kod domaćeg pučanstva. U svojem dopisu od 19. svibnja 1932. predsjednik Vidović u ime povjereništva moli daljnje upute glede osnivanja Napretkove čitaonice i pjevačkog zbora.⁹² Na plenarnoj sjednici održanoj 15. kolovoza 1931. podijeljene su stipendije za Dalmaciju.⁹³

Ideja o osnivanju podružnica na jugu Dalmacije dugo je sazrijevala, napose nakon osnivanja dubrovačke podružnice i podružnica u srednjoj Dalmaciji. Tijekom 1932. i 1933. godine osnovane su podružnice u Stonu, Trpnju, Grudama, Slanu, Koločepu, Orašcu te povjereništva u Dubravki (Mrcine) i Vrgorcu.⁹⁴

Sačuvano je pismo dr. Nike Marovića Središnjoj upravi Napretka u Sarajevu iz lipnja 1932. u kojemu se on poziva na prethodni dopis Krešimira Buconjića. Buconjić je bio pravnik, općinski sudac podrijetlom iz Sarajeva, ali je tada službovao na sudu u Stonu.⁹⁵ Inicijativu je vodio dr. Niko Marović, što se vidi iz njegova pisma SUN-u od 25. lipnja 1932. uz svesrdnu podršku Stonjana, i to stonsku podružnicu Napretka čini kronološki najranijom Napretkovom podružnicom na Pelješcu, ali i u Dubrovačkom primorju. Osnovana je 18. prosinca 1932. na velikom narodnom skupu kojim je predsjedao dr. Nikola Zvonimir Bjelovučić

⁹⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 83, dok. 971/1932. Izvješće splitske podružnice – SUN Sarajevo. Za predsjednika je izabran dr. Stjepan Vukušić, za potpredsjednike Duje Sore i prof. dr. Ćiro Banić, za tajnike Frano Božić i Dalibor Pušić, za blagajnike Jakov Alić i Jakov Peroš, za odbornike dr. Edo Bulat, dr. Ante Crnica, Ivan Kuzmić, Vjekoslav Ivanišević, Ivan Roje, Ignacij Melven, Ivan Vuković, Ivan Ozretić, Kruno Kukoč, Dragutin Krstulović i Ante Tomić, za revizore Šimun Jelaska, Jure Vrljičak i Dragutin Čulić.

⁹¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 83, dok. 971/1932., dopis Središnjoj upravi „Napretka“ u Sarajevu od 27. travnja 1932.

⁹² Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 83, dok. 729/1932., dopis upućen Središnjoj upravi „Napretka“ u Sarajevu od 19. svibnja 1932.

⁹³ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1932., kut. 17, kut. u fondu 213, Stipendisti: LJ – S, god. 1932., kut. 18, kut. u fondu 214, Stipendisti: Š – Ž.

⁹⁴ *Napredak*, kalendar za 1932. godinu, Sarajevo, 1931., 74.

⁹⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 84, dok. 1442/1932. Pismo Nika Marovića SUN, Ston, 25. lipnja 1932. Nažalost, pismo Krešimira Buconjića koje Marović spominje u vezi s inicijativom za osnivanje podružnice nije pronađeno.

i na kojemu je izabran Upravni odbor.⁹⁶ Jedna od velikih želja Stonjana bila je osnivanje limene glazbe jer su imali već određeni broj glazbenika. Iako se cijelo vodstvo na čelu s Ivicom Delačom i dr. Nikolom Zvonimirom Bjelovučićem zauzelo za to, ipak je tada nisu uspjeli osnovati.

Podružnica HKD-a Napredak kao društvo s izrazito hrvatskim predznakom bilo je u Stonu onemogućavano od strane vlasti, ponajviše žandarskim šikaniranjem, zbog čega je već iduće godine podružnica morala prekinuti s radom, iako je imala više od 70 članova. Podružnica nikada nije bila formalno raspuštena, ali se u svibnju 1933. pasivizirala.

Tijekom 1933. u Dalmaciji su osnovane podružnice u Orašcu, Slanom, Grudama i povjereništva koja su djelovala u Mrcinama, Lumbardi (Korčula), Vrgorcu, Janjini (Pelješac), Rogatinu (Ploče), Kuni (Pelješac) i Šibeniku. Inicijativa za osnivanjem podružnice HKD-a Napredak u Orašcu došla je od tadašnjeg oraškog župnika don Đura Kuljevana i njegova glavnog mentora dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića u siječnju 1933. godine. Već 21. siječnja 1933. dr. Bjelovučić održao je prigodno predavanje u nazočnosti članova inicijativnog odbora don Đura Kuljevana, Joze Vicelje i Ive Bagatele na kojemu je dogovoreno da pošalju dopis SUN-u u Sarajevo u svezi osnivanja podružnice. Ubrzo im je stigao odgovor iz Sarajeva u kojemu ih se obavještava da budu oprezniji jer aktualna vlast čini smetnje osnivanju Napretkovih podružnica te da stoga ne žure, već da se strpe i ne troše snage uzalud.⁹⁷ Glavni akteri i inicijatori odvažili su se i godinu dana poslije ponovno poslali pismo SUN-u u Sarajevo radi dobivanja uputa i ovlaštenja.⁹⁸ Podružnica je unatoč nizu opstrukcija i zabrana aktualne vlasti osnovana 8. prosinca 1935. godine, kada je izabran Upravni odbor.⁹⁹

⁹⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 89, dok. 4619/1932. Zapisnik konstituirajuće sjednice HKD Napredak u Stonu, Ston 19. prosinca 1932. Obavijest o osnivanju podružnice u Stonu objavljena je i u društvenoj rubrici glasila *Napredak*, broj 1/1933. Izabrani su: predsjednik dr. med. Ivica Delač, potpredsjednik Vlaho Antunica, tajnik Niko Buško, blagajnik Pasko Bjelančić, odbornici Stijepo Bjelančić, Silvo Buško i Maro Bajurin, zamjenici Ivo Marinović i Pero Brboleža te revizori Đuro Kužumilović i Marko Zaer.

⁹⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, dok. 1022/1934., Pismo don Đura Kuljevana, Iva Bagatela i Joze Vicelje SUN-a, Orašac, 25. travnja 1934. SUN je odobrio osnivanje i poslao potrebne dokumente 11. lipnja 1934.

⁹⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 95, dok. 3009, Pismo don Đura Kuljevana, Iva Bagatela i Joze Vicelje SUN-a, Orašac, 25. travnja 1934.

⁹⁹ Za predsjednika je izabran Ivo Bagatela, za potpredsjednika Jozo Vicelja, za tajnika Frano Šarić, a za blagajnika Stijepo Dobrojević. Odbornici su bili Pero Moretić, Ivan Kusić i Božo Dobrojević, a njihovi zamjenici Luka Kirola i Mato Stjepović. Nadzorni odbor činili su don Đuro Kuljevan i Pero Došić. *Napredak*, glasilo br. 7, Sarajevo, 1933., 78.

Zbog vrlo učestalih opstrukcija vlasti i zaprečivanja osnivanja novih podružnica, SUN iz Sarajeva je zamolbom od Ministarstva unutarnjih djela zatražio da se skрати postupak odobrenja za osnivanje novih podružnica Napretka u Hrvatskoj i Dalmaciji. U tome pravcu Ministarstvo unutarnjih djela je od 29. travnja 1933., broj 13141, odredilo da razni odbori i podružnice, koje se osnivaju na temelju Centralnog društva s već odobrenim pravilima, ne trebaju već jednom odobrena društvena pravila ponovno predlagati upravnim vlastima – molbe u smislu čl. 2. Zakona o društvima na ponovno odobrenje – nego je dovoljno da se pred upravnim vlastima iskažu pismenom dozvolom centrale društva (SUN) da smiju osnovati podružnicu. Radi izbora upravnog i nadzornog odbora priprema odbor treba upravnjoj vlasti prijaviti datum održavanja konstituirajuće skupštine 48 sati prije, s naznakom dana, sata i mjesta gdje će se skupština održati te dnevni redom.¹⁰⁰

U Dubrovačkom primorju u mjestu Slano zauzimanjem dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića i župnika don Iva Čučukovića je 22. siječnja 1933. također osnovana podružnica.¹⁰¹ Podružnica je privremeno bila smještena u prostorima župnog ureda, pa je bila velika zasluga mjesnog župnika don Ive Čučukovića.

Gotovo u isto vrijeme kada i u Grudi, i u Čilipima je osnovana podružnica. Naime, njezin rad kao povjereništva zabilježen je već od 1928. godine, ali će poticaj za osnivanjem podružnice doći od dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića prilikom njegova posjeta Čilipima u siječnju 1933. godine kada je održao javno predavanje. To doznajemo iz njegova pisma upućena SUN-a u siječnju 1933. u kojemu moli SUN-a da pošalje pravila i formulare za osnivanje Peru Franiću ili don Luki Antunoviću u Čilipe i don Đuru Kuljevanu u Orašac.¹⁰² I sam župnik zatražio je i dobio odobrenje SUN-a početkom rujna 1933., pa je konstituirajuća skupština Napretka u Čilipima održana 10. rujna 1933. na kojoj je izabran Upravni odbor.¹⁰³ Ali ni to osnivanje nije prošlo bez trzavica. Naime, lokalne

¹⁰⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 90, dok. 25/1933., Izvještaj; *Napredak*, glasilo br. 7., Sarajevo, 1934., 77 – 78.

¹⁰¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 90, dok. 252/1933., Podružnica Napretka, Izvještaj *Napredak*, glasilo br. 6-7., Sarajevo, 1933., 126, Predsjednik je bio fra Ćiril Ivanković, potpredsjednik don Spaso Korunić, tajnik Ante Golušić, blagajnik Frano Gjenero, odbornici don Ivo Čučuković, Ivo Milovina i Gaspo Gjenero, njihovi zamjenici Baldo Kovačević i Mićo Sjekavica, a Nadzorni odbor činili su Miho Popović i Luka Crnjak.

¹⁰² Arhiv BiH, Fond „Napredak“, Pismo dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića SUN-a, Dubrovnik 23. siječnja 1933.

¹⁰³ Iako je prema zapisniku podružnica osnovana 10. rujna 1933., službeno glasilo Napretka br. 5. na stranici 65 donosi podatak da je povjereništvo u Čilipima pretvoreno u podružnicu dana 1. siječnja 1934. godine. Za predsjednika je izabran don Luka Antunović, za potpredsjednika Niko Skurić, za tajnika i blagajnika Miho Ambulić, za odbornike Pero Franić, Pero Kukuljica, Božo Pendo, Niko Banac i Božo Radica. Nadzorni odbor činili su Mato Krilanović i Antun Bačan. *Napredak*, glasilo br. 5., Sarajevo, 1934., 65.

vlasti činile su sve da zaustave osnivanje metodom odugovlačenja odobrenja pravila, pozivajući se na svoje tumačenje zakona. Predsjednik podružnice don Luka Antunović o svemu je opširno obavijestio SUN u Sarajevu.¹⁰⁴

Podružnica Napretka u Grudi osnovana je uz velike poteškoće 22. listopada 1933. godine. Poticaj je došao od već dobro poznatog kulturnog i javnog djelatnika dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića što doznajemo iz pisma što ga je uputio SUN-u u svibnju 1933. U njemu dr. Bjelovučić upozorava da lokalna vlast čini sve ne bi li onemogućila bilo kakvu inicijativu oko osnivanja Napretkove podružnice u Grudi.

Zauzimanjem mjesnih intelektualaca i dobrotvora 19. studenoga 1933. osnovana je podružnica na Korčuli. Za predsjednika je izabran dr. Antun Suđa, za potpredsjednika dr. Dinko Mirošević, za tajnika dr. Božo Depolo, za blagajnika Frano Moronović, za odbornike Todor Fovetić Kolenda, Stjepan Kalodera i Todor Jeričević, za njihove zamjenike Mile Depolo i Dinko Tasavac, a Nadzorni odbor Bartol Bartolon i Antun Babić. Iste godine Korčula je imala 68 članova te je ostvarila prihod od 670 dinara.¹⁰⁵

Kao i prethodnih godina, SUN iz Sarajeva je za 1933./34. odobrio 27 učeničkih i studentskih stipendija za podružnice iz Dalmacije.¹⁰⁶

Tijekom 1934. Napretkove podružnice u Dalmaciji proširile su svoju djelatnost, tako su osnovane podružnice u Koločepu, Dubrovniku (ženska), Vrgorcu, Imotskom, Splitu, Pločicama i Grudama, obnovljena je ona u Čilipima, a početkom 1935. osnovane su podružnice u Zatonu, Benkovcu, Brgatu Donjem i Mrcinama. Zauzimanjem stanovnika otoka Koločepa 10. veljače 1934. sastavljen je inicijativni odbor za osnivanje podružnice. U odboru su bili don Antun Glumac, župnik, Cvijeto Musladin, Milan Svilokos, Anton Šoletić, Ivo Šuperak, Antun Oreb, Niko Prčanj te još dvije osobe čiji su potpisi nečitki.¹⁰⁷ Na osnivačkoj skupštini koja je održana 18. ožujka 1934. izabran je Upravni odbor podružnice.¹⁰⁸ Podružnica je iste godine ostvarila prihod od 215 dinara te je imala 49 članova koji su djelovali kroz različite aktivnosti.

Sukladno Napretkovim Pravilima, društvo je predvidjelo i osnivanje ženskih podružnica. Prvi pokušaj osnivanja Napretkove ženske podružnice javlja se

¹⁰⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 98, Pismo don Luke Antunovića SUN-a, Čilipi, 10. ožujka 1934.

¹⁰⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 94, dok. 2096/1933., Izvještaj podružnice „Napredak“ Korčula; *Napredak*, glasilo, br. 11-12, Sarajevo, 1933., 157.

¹⁰⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1933./34., kut. 215, Stipendisti: A – K; kut. 217, Stipendisti: Š – Ž; kut. 218, Stipendisti: B – LJ, kut. 219, Stipendisti: M – R.

¹⁰⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 98, dok. 400, Pismo don Antuna Glumca SUN-u, Koločep, 10. veljače 1934.

¹⁰⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 98, dok. 724, Zapisnik sa osnivačke skupštine od 18. ožujka 1934.

u Dubrovniku 6. veljače 1934. kada su članice inicijativnog odbora Jozefina Vojvodić, Natalija Pekas, Marija Zlošilo, Katica Kristović i Anka Kelez obratile SUN-u u Sarajevo s zamolbom da im se odobri osnivanje ženske podružnice.¹⁰⁹ Iz Sarajeva je ubrzo stigao pozitivan odgovor sa svim potrebitim dokumentima. Kotarskom načelstvu u Dubrovniku prijavile su osnivačku skupštinu podružnice za 11. ožujka 1934., koja je održana u prostorijama pjevačkog društva „Gundulić“ gdje je izabran Upravni odbor.¹¹⁰ Skup je podržala i muška podružnica iz Dubrovnika na čelu s predsjednikom don Ivom Fabrisom.¹¹¹

O osnivanju ženske Napretkove podružnice izvijestilo je i Napretkovo glasilo u broju 5. od 1934. godine u kojemu se napominje da je podružnica već nakon osnivanja imala 102 članice zbog čega je od Sarajeva zatražen promidžbeni materijal.¹¹² Prema pregledu prihoda i rashoda društvenih podorganizacija za 1933./34., Ženska podružnica Napretka u Dubrovniku imala je 145 članica, a ukupni prihod koji je ostvarila iznosio je 3.262 dinara, rashode je imala u iznosu od 637 dinara, pa je ukupna zarada iznosila 2.625 dinara dok je pogodnost uživala podružnica u iznosu od 700 dinara. U istoj godini Muška podružnica Napretka u Dubrovniku imala je 238 članova, a ukupni prihod iznosio je 15.715,19 dinara, na račun SUN-a uplaćeno je 2.040 dinara, a rashod je iznosio 3.819 dinara. Ukupna zarada koju je muška podružnica ostvarila iznosila je 11.896,19 dinara, dok je podružnica uživala pogodnost u iznosu od 7.199 dinara.¹¹³ Rad podružnice bio je zaustavljen već u ljeto 1934. kada je Predstojništvo gradske policije Dubrovnik zabranilo rad objema podružnicama zbog nove-stare stvari neispravnih društvenih Pravila „Napretka“. Nakon ispravljanja pogriješke uz pomoć SUN-a iz Sarajeva podružnice su nastavile s radom sve do ožujka 1935. kada je aktualna vlast ponovo počela stvarati probleme.¹¹⁴ Podružnica je još

¹⁰⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 98, Pismo Jozefine Vojvodić i dr. SUN-a, Dubrovnik, 6. veljače 1934.

¹¹⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 98, dok. 694/1934., Dubrovnik – Zapisnik osnivačke skupštine Ženske podružnice Napretka od 11. ožujka 1934. godine; Prijepis prijave Pripremnog odbora Sreskom načelstvu u Dubrovniku, Dubrovnik, 7. ožujka 1934., Upravni odbor su činili: predsjednica Jozefina Vojvodić, potpredsjednica Zorka Kovačević, tajnica Ida Koprivica, blagajnica Natalija Pekas, odbornice Katica Goeszl, Nike Nadramija, Anka Kelez te njihove zamjenice Marija Petaus, Marija Bendeviš, dok su revizorice bile Darinka Dovranić i Katica Kristović.

¹¹¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 98, dok. 694/1934. Zapisnik osnivačke skupštine Ženske podružnice Napretka od 11. ožujka 1934. godine.

¹¹² Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 98, dok. 926/1934., Pismo upravnog odbora Ženske podružnice Napretka SUN-a, Dubrovnik, 12. ožujka 1934.

¹¹³ *Napredak*, kalendar za 1935., Sarajevo 1934., 112.

¹¹⁴ Arhiv BiH, Fond Napredak, kut. 100, dok. 2614/1934. Pismo don Nika Fantele SUN-u, Dubrovnik, 9. ožujka 1935.

1934./35. ostvarila zavidne rezultate, da bi potom prestala s radom. Njezina aktivnost obnovljena je kasnije kroz rad mješovite podružnice u Dubrovniku.

Rad i osnivanje Napretkovih podružnica nastavili su se i tijekom 1934./35. godine. U Metkoviću je 20. siječnja 1934. podružnica organizirala svoju glavnu godišnju zabavu na kojoj je bilo nazočno preko 600 osoba. Zabavu su posjetili mnogi ondašnji odličnici iz Vrgorca, Čapljine, Stoca i Ljubinja, kao i iz svih mjesta neretvanskog kraja.¹¹⁵ U Vrgorcu je po prvi put priređena Napretkova zabava uz potporu podružnice iz Metkovića, koja je bila jako dobro posjećena.¹¹⁶ Na prijedlog predsjednika inicijativnog odbora dr. Dušana Franića, 19. svibnja 1934. pretvoreno je Povjereništvo Napretka u Vrgorcu u podružnicu i izabran je Upravni odbor. Za predsjednika je izabran dr. Dušan Franić, za potpredsjednika fra Ivan Tomasović, za tajnika Venceslav Bilica, za blagajnika Mirko Franić Jurin, za odbornike Ivan Pivac, Jozo Jozić i Petar Jelavić, za njihove zamjenike Mate Klavičić i Ivan Miletić, a Nadzorni odbor činili su don Ivan Sumić i Mate Jujinović.¹¹⁷

Nakon dvogodišnjeg prekida rada Napretkova podružnica u Imotskom je 16. rujna 1934. ponovno pokrenula svoj rad. Na osnivačkoj skupštini izabrani su Upravni i Nadzorni odbor. Za predsjednika je izabran dr. Bogašin Šoić-Mirilović, za potpredsjednika fra Konrad Rudan, za tajnika Josip Tomić i blagajnika Miroslav Tripalo. Nadzorni odbor činili su dr. Mihovil Vuković i dr. Frano Pelicarić. Odbornici su bili dr. Koloman Jerković, dr. Lujo Domljan i Branimir Mostarčić, a njihovi zamjenici Ninko Nikolić i Ivan Dubravac.¹¹⁸

Na inicijativu brojnih delegata iz Dalmacije, a na prijedlog Poslovnog odbora, SUN je pravovremeno pokrenuo postupak izmjene Pravila HKD-a Napredak. Naime, budući da je postojala ozbiljna bojazan da će uopće svaki rad Napretka biti obustavljen, sazvana je 30. rujna 1934. plenarna sjednica SUN-a koja je u interesu HKD-a Napredak odobrila promjenu društvenih pravila, izmijenivši samo neke propise, a ne dirajući i sam naziv društva, iako se to zahtijevalo samo od HKD-a Napredak. Rad na izmjenama Pravila trajao je tri mjeseca dok Pravila konačno nije potvrdilo Ministarstvo prosvjete Kraljevine Jugoslavije pod oznakom P. br. 22 od 1. siječnja 1935. godine. No unatoč i ovoj promjeni Pravila i odobrenju od nadležnog ministarstva, pojedine upravne vlasti nastavile su i dalje ometati rad Napretkovih podružnica tražeći bilo kakav povod kojima bi osporili rad podružnica. Jedna od metoda pritiska vlasti ogleдалa se u traženju ponovnog

¹¹⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 97, dok. 50/1934., Podružnica Napredak, Izvještaj.

¹¹⁶ *Napredak*, glasilo br. 3-4, Sarajevo, 1934., 51.

¹¹⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 98, dok. 848/1934., Vrgorac – Podružnica Napretka, Izvještaj.

¹¹⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 100, dok. 2603/1934., Imotski – Podružnica Napredak, Izvještaj.

ustrojavanja podružnice te inzistiranje na ponovnom odobrenju društvenih pravila, iako je rad društva bio odobren za cijelu državu, SUN-a bila je prisiljena ponovno intervenirati kod nadležnih vlasti, ali je njihov zahtjev često puta bio odbijen. Kao i prethodnih godina, za 1934./35. podijeljene su 23 stipendije za učenike i studente iz Dalmacije.¹¹⁹

Nakon što je osnovana podružnica u Čilipima, stanovnici sela Pločice odlučili su da se pokrene postupak osnivanja podružnice u njihovu mjestu. Angažirani djelatnik Miho Bećir je 9. prosinca 1933. poslao dopis SUN-u u Sarajevu o namjeri osnivanja podružnice i zamolio da im pošalju svu potrebitu dokumentaciju. Dana 21. siječnja 1934. godine uslijedio je odgovor SUN-a kojim je Miho Bećira imenovao povjerenikom.¹²⁰ Prema dokumentima razvidno je da se SUN-u obratio i Đuro Pećar koji je također dobio dozvolu da može osnovati podružnicu u Pločicama.¹²¹ Po svemu sudeći, između njih je postojalo rivalstvo pa su se upravo zato individualno obratiti SUN-u u Sarajevu. Iako su obojica dobila potporu, prema izvješćima s osnivačke skupštine koja je održana 2. travnja 1934. u kući Luce Budman u Pločicama Miho Bećir izabran je kao povjerenik. Iz kasnijih dokumenata rada podružnice razvidno je da je osnivačka skupština podružnice Napretka u Pločicama održana 29. prosinca 1935. na kojoj je izabran Upravni odbor. Za predsjednika je izabran don Ivo Grbić, za potpredsjednika Bože Metković, za tajnika Miho Bećir, za blagajnika Pero Škvrce, za odbornike Mato Komajić, Božo Gled, Đuro Paljetak, Mato Marinović i Antun Astić, a Nadzorni odbor činili su Đuro Pećar i Pero Božović.¹²²

Atentat na kralja Aleksandra u Marseilleu 9. listopada 1934. i politički događaji koji su uslijedili nakon toga – formiranje Namjesništva na čelu s knezom Pavlom Karađorđevićem – izazvali su nove neredе i sukobe, ali i pritisak aktualne vlasti na sve kulturno-prosvjetne i društvene udruge. Rad HKD-a Napredak je krajem 1934. i početkom 1935. bio djelom zapriječen ili onemogućivan od represivnog režima. Unatoč tomu, vodstva podružnica u Dalmaciji nastojala su na različite načine udobrovoljiti lokalne vlasti da im dopuste rad ili su nabavila potrebne papire kako bi mogla započeti rad svojih podružnica.

¹¹⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1934., 1935, kut. 218 – 223, Stipendisti: B – LJ, M – R, S – Ž.

¹²⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 96, dok. 3465. Pismo Miha Bećira SUN-a Pločice, 18. veljače 1934.

¹²¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 97, dok. 450. Pismo Đura Pećara SUN-a Pločice, 9. prosinca 1933.

¹²² Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 108, dok. 2. Pločice – Konavle – Zapisnik sa konstituirajuće sjednice Napretkove podružnice održane 29. 12. 1935. godine.

Bio je zapažen i veći interes za Napredak, osobito u mjestima gdje još nisu postojale podružnice ili gdje je rad postojećih podružnica ometala ili zabranila nadležna vlast. Sve raspuštene podružnice započele su ponovno djelovati, izuzev Dubrovnika, gdje je policijska uprava uskratila podružnici djelovanje, a o čemu se raspravljalo i na godišnjoj glavnoj skupštini u Sarajevu. Unatoč poteškoćama na koje su nailazile podružnice, SUN-u dolazili su brojni dopisi s molbom za izdavanjem dozvole za osnutak povjereništava ili podružnica. Tako su između ostalih stigli zahtjevi iz Hrvatskog primorja i Dalmacije, Senja (Viktor Benzia), Jelse (Nikola Caratan), Sušaka (Đuro Kramer), Crikvenice (dr. Ivan Car), Starigrada na Hvaru (Franjo Maroević), Sali na Dugom Otoku (Leonard Finka) i Segeta kod Trogira (dr. Josip Carev).¹²³

U nizu aktivnosti društvenih organizacija u Sinju je 2. lipnja 1935. Napretkova podružnica održala svoju glavnu godišnju skupštinu kojom je predsjedao dr. Ivo Smolić. U svom govoru izložio je rad društva u prošloj godini, koji uslijed lošeg ekonomskog stanja nije imao većeg uspjeha. Prema dr. Smoliću, razlog treba tražiti i u nedovoljnoj angažiranosti građana za rad u Napretku. Na istoj skupštini izabran je novi Upravni odbor.¹²⁴ Zauzimanjem sugrađana i uglednika Benkovca 23. lipnja 1935. održana je konstituirajuća skupština na kojoj je izabran Upravni odbor podružnice Napretka Benkovac koji su činili: predsjednik dr. Ivo Sligaj, potpredsjednik Jadre Kamber, tajnik Josip Klarić, blagajnik Josip Gligo, odbornici Jere Vujić, Frane Jakovčev, Pavao Čerina, Niko Begović i Drago Plazonić, a nadzorni odbor činili su Josip Vujić i Petar Novaković.¹²⁵ Na skupštini je dogovoreno da se intenzivnije poradi na proširenju rada u samoj varoši, a također i okolici gdje se može s uspjehom razviti društvena djelatnost.

ŠIRENJE NAPRETKOVIH PODRUŽNICA NA JUGU DALMACIJE OD 1935. DO 1941. GODINE

U drugoj polovici 1935. osnovane su Napretkove podružnice u Dubravci (Mrcinama), Brgatu, Kninu, Stonu, Orašcu, Zatonu, Pločicama, Žeževici i Slanom. Nakon niza pokušaja i blokiranja od strane vlasti, podružnica Napretka u Dubravci (Mrcinama) osnovana je na konstituirajućoj skupštini

¹²³ *Napredak*, glasilo br. 9, Sarajevo, 1935., 118.

¹²⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 112, dok. 2059/1936., Sinj – Podružnica Napretka – Izvještaj.

¹²⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 105, dok. 1452/1935. Benkovac – Zapisnik konstituirajuće skupštine podružnice Napretka od 23. lipnja 1935.

25. lipnja 1935. godine na kojoj je izabran Upravni odbor.¹²⁶ Inicijativni odbor pokušavao je dvije godine osnovati podružnicu, a uspio je tek nakon parlamentarnih izbora 1935. godine. Upravni odbor detaljno je razradio svoj program te nastojao biti aktivan na svim područjima kulturnih zbivanja (zabave, predavanja, izleti, razne sekcije, tečajevi itd.). U svojem prvom javnom nastupu kao podružnica već u prosincu 1935. organizirali su proslavu 100. obljetnice nastanka hrvatske himne. Proslavi je nazočio i zastupnik HSS-a Roko Mišetić, koji je održao govor i istaknuo važnost prisutnosti HKD-a Napredak u Konavlima. Podružnica u Dubravci imala je ambiciozan plan koji je obuhvaćao i gradnju nove zgrade koja bi bila centar kulturnog života u cijelim gornjim Konavlima. U pismu što ga je Ivo Peko poslao SUN-u u Sarajevo razvidno je da je plan načinjen vrlo ozbiljno, kao i način sakupljanja novčanih sredstava koji je predviđen za 5 godina. Upravni odbor donio je odluku da se osnuje Fond za gradnju Napretkova Hrvatskog Doma u Mrcinama.¹²⁷ Napretkova SU podržala je ideju, ali je savjetovala mjere opreza, napose kada se radi o prikupljanju novca. Projekt zgrade Doma izradio je dubrovački arhitekt Ugo Vernazza. Iako je Fond uspio sakupiti veći iznos novca, dom nikada nije sagrađen iz razloga što je u vrijeme kada je planirana njegova gradnja započeo rat. Podružnica u Mrcinama djelovala je sve do 1940. O poteškoćama posredno doznajemo i iz korespondencije lokalnih čelnika podružnica sa SUN-om u Sarajevu. Tako primjerice pismo don Nika Fantele SUN-u obavještava ga da je podružnica (i muška i ženska Dubrovnik) dana 16. veljače 1935. podnijela Predstojništvu gradske policije prijavu o nastavku svog rada.¹²⁸

Nakon niza neuspjelih inicijativnih sastanaka osnovana je podružnica Napretka u Brgatu. Iz zapisnika s osnivačke skupštine koja je održana 4. kolovoza 1935. izabran je Upravni odbor koji su činili predsjednik Stijepo Vojvodić, potpredsjednik Antun Vojvodić, tajnik Petar Kolendić, blagajnik Frano Jerković, revizori Ivan Ljubimir i Ivo Kolendić, zamjenici Stjepo Knego, Mato Kristović i knjižnik Frano Kraljić.¹²⁹ Podružnica je imala 42 aktivna člana koji su većinom bili iz Brgata Donjeg, dok je manji dio članova bio iz Brgata Gornjeg. Većina

¹²⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 114, dok. Pismo Nika Špara SUN-u, Dubravka (Mrcine), 25. lipnja 1935., Prilog – Ovjereni prijepis zapisnika osnivačke skupštine podružnice.

¹²⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 114, dok. Pismo Nika Pušića SUN-u, Dubravka (Mrcine), 15. srpnja 1935.

¹²⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 106, dok. br. 646, Pismo don Nika Fantele SUN-u u Sarajevo, Dubrovnik, 9. ožujka 1935.

¹²⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. br. 3546/1935., Izvještaj o osnivanju podružnice „Brgat“, 4. kolovoza 1935.

članova bili su težaci ili sitni posjednici te su bili dobro organizirani. U sklopu programa Napretkove podružnice željeli su otvoriti čitaonicu, stoga su već na osnivačkoj skupštini imenovali knjižnika Frana Kraljića. Za rad podružnice iznajmili su prostorije od Meda Vlaha iz Brgata Donjeg na period od deset godina.¹³⁰ U sklopu planiranih aktivnosti podružnica se priključila velikoj akciji obilježavanja proslave 100. obljetnice hrvatske himne koja se tijekom 1935. i 1936. obilježavala diljem Hrvatske.

Prema izvješću o prihodima i rashodima podružnica je 1935./36. od članarine uprihodila 405 dinara, a godinu dana poslije imala je 35 članova i prihod od 2.789 dinara. Godinu dana poslije broj članova pao je na 21 te je prema financijskom izvješću za 1937./38. ostvarila prihod u iznosu od 953 dinara, od toga je na račun SUN-a u Sarajevu uplaćeno 126 dinara, a na račun podorganizacije 269 dinara. Podružnica je ostvarila dobit od 557 dinara.¹³¹ Podružnica je djelovala do 1938. kada je imenovano Povjereništvo na čijem je čelu bio Ivo Kraljić, kao povjerenik, Petar Kolendić, i Jako Medo kao potpredsjednici.¹³²

Nakon niza pregovora i pripremanja od strane lokalnih uglednika, u Kninu je 22. rujna 1935. održana osnivačka skupština na kojoj je izabran Upravni odbor podružnice Napretka Knin. Za predsjednika je izabran Mate Šarić, za potpredsjednika Zvonko Kurir, za blagajnika Marko Grgić, za odbornike Bernardin Topić, Jozo Curko i Ante Parač, za njihove zamjenike Jakov Musić i Vjekoslav Živković, a Nadzorni odbor činili su Ante Marušić i Ante Grgić.¹³³

Podružnica u Kninu uključila se u društveni rad te je iste godine imala 144 člana. Prema pregledu prihoda i rashoda društvenih podorganizacija za 1935./36. godinu ostvarila je ukupnu dobit od 6.727,75 dinara, na račun SUN-a uplaćeno je 994,75 dinara, a na račun podorganizacije 4.964,75 dinara. Ukupni rashod iznosio je 5.959,50 dinara, a zarada 768,25 dinara. Sljedeće godine broj članova nešto je opao te je iznosio 101 člana, dok je ukupni prihod podružnice iznosio 8,383,25 dinara, rashod 6.902,25 dinara, a zarada 1.481, od čega je iznos od 500 dinara uživala kninska podružnica. U društvenoj godini 1937./38. broj članova podružnice u Kninu neznatno je pao, a ukupni prihod iznosio je 7.153,50 dinara, na račun SUN-a u Sarajevu uplaćeno je 405 dinara, na račun podružnice uplaćeno je 3.928 dinara te je ukupni rashod iznosio 4.333 dinara. Na kraju godine podružnica je imala zaradu od 2.820,50

¹³⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. br. 3546/1935., Izvještaj podružnice Brgat SUN-u.

¹³¹ *Napredak*, kalendar za 1939., Sarajevo, 1938., 257.

¹³² *Napredak*, kalendar za 1939., Sarajevo, 1938., 219.

¹³³ Arhiv BiH, Fond Napredak, kut. 106, dok. br. 2844/1935., Knin – Zapisnik osnivačke skupštine podružnice „Napretka“ od 22. rujna 1935.

dinara. I sljedeće društvene godine podružnica je sa svojih 89 članova ostvarila prihod od 6.914,50 dinara, na račun podružnice uplaćeno je 3.083,50 dinara, a podružnica je imala zaradu od 3.451 dinara.¹³⁴ Unatoč brojnim poteškoćama Kninska podružnica je i 1939./40. imala solidan prihod od 5.490 dinara, rashod je iznosio 3.363 dinara, a zarada 2.127 dinara.¹³⁵ Njezin rad zabilježen je sve do 1942. godine.¹³⁶

Zauzimanjem vodstva Napretkove podružnice u Splitu i odobrenjem SUN-a iz Sarajeva 20. listopada 1935. u Gornjoj Žeževici održana je osnivačka skupština na kojoj je izabran Upravni odbor podružnice Napretka G. Žeževica koji su činili: predsjednik don Vice Macanović, potpredsjednik Ivan Bekavac, tajnik Mirko Latković, blagajnik Stipe Čikeš, odbornici Ivan Ivandić, Mijo Čulić i Mate Čaleta, zamjenici Milan Kalajdžić i Jure Bajić te Nadzorni odbor Josip Peković i Ante Trogrlić.¹³⁷

Poseban događaj koji je obilježio 1935. godinu u Dalmaciji je bilo gostovanje Hrvatskog pjevačkog društva „Trebević“ iz Sarajeva 26. i 27. listopada 1935. u Splitu.¹³⁸

U prosincu je održana tradicionalna proslava hrvatske himne po mnogim mjestima u Dalmaciji. U Dubravci (Mrcinama) je 15. prosinca 1935. u organizaciji podružnice HKD-a Napredak održana svečana proslava 100-godišnjice hrvatskog preporoda i hrvatske himne. Na svečanosti je govorio prof. Roko Mišetić.¹³⁹ U Brgatu Donjem također je održana svečana proslava hrvatskog preporoda i hrvatske himne prilikom koje je, nakon održane mise, mjesni župnik don Karlo Capurso blagoslovio nove prostorije Napretka. Proslavi su nazočili o. Domenik Budrović i o. dr. B. Perović uz čitav odbor podružnice i mnogobrojno članstvo. Priredbu je otvorio predsjednik Stijepo Vojvodić, a zatim je potpredsjednik Antun Vojvodić održao prigodno predavanje.¹⁴⁰ U Vrgorcu je 21. prosinca 1935. održana proslava 100-godišnjice hrvatskog narodnog preporoda i hrvatske himne u organizaciji HKD-a Napredak iz Vrgorca. Na proslavi su o značaju i važnosti hrvatskog narodnog preporoda govorili predsjednik podružnice dr.

¹³⁴ *Napredak*, kalendar za 1940., Sarajevo, 1939., 129., *Napredak*, kalendar za 1937., Sarajevo, 1936., 178., *Napredak*, kalendar za 1939., Sarajevo, 1938., 272.

¹³⁵ *Napredak*, kalendar za 1940., Sarajevo, 1939., 178.

¹³⁶ *Napredak*, kalendar za 1943., Sarajevo, 1942., 235.

¹³⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. br. 3127/1935., Gornja Žeževica – Zapisnik konstituirajuće skupštine Napretka od 20. listopada 1935. godine.

¹³⁸ *Napredak*, glasilo, br. 12, Sarajevo, 1935., 145.

¹³⁹ *Napredak*, glasilo, br. 1, Sarajevo, 1936., 13.

¹⁴⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. br. 3546/1935., *Napredak*, glasilo, br. 2, Sarajevo, 1936., 21.

Dušan Franić i tajnik podružnice dr. Tomo Vukosav.¹⁴¹ U Kninu je također 22. prosinca 1935. održana svečanost povodom 100-godišnjice hrvatskog narodnog preporoda i hrvatske himne. Prema izvješću, sve kuće u Kninu bile su okićene hrvatskim zastavama, a seljaci iz obližnjih sela došli su na proslavu pod narodnim barjakom. Proslava je započela svečanom zahvalnom misom koju je održao župnik o. B. Topić uz asistenciju dvojice svećenika. Nakon mise u prostorijama HKD-a Napredak održan je preostali dio proslave. Proslavu je otvorio Mate Šarić koji je pozdravio prisutne i ukazao na značaj proslave. U svojem govoru podsjetio je na riječi dr. Vladka Mačeka o himni. Na kraju je dječji zbor otpjevao *Pozdrav*, a muški zbor *U boj* Ivana pl. Zajca. Na kraju je prof. Stjepan Gunjača održao prigodno predavanje o hrvatskom preporodu i njegovu značaju u povijesti hrvatskog naroda.¹⁴²

Inicijativa da se osnuje još jedna podružnica na jugu Dalmacije, u Orašcu, došla je od dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića koji je tamo već 21. siječnja 1933. održao predavanje i istaknuo važnost osnivanja podružnice za taj kraj. U inicijativni odbor priključili su se kasnije Jozo Vicelja i Ivo Bagatela. Međutim, pritisak vlasti i zabrana predavanja koje je Nikola Zvonimir Bjelovučić trebao održati u Orašcu 21. svibnja 1933. bilo jasno da će se osnivačka skupština morati odgoditi za bolja vremena.¹⁴³ Podružnica Napretka u Orašcu kod Dubrovnika osnovana je tek 8. prosinca 1935. na konstituirajućoj skupštini na kojoj je izabran Upravni odbor: predsjednik Ivo Bagatela, potpredsjednik Jozo Vicelja, tajnik Frano Šarić, blagajnik Stjepo Dobrojević, odbornici Pero Maretić, Ivan Kusić i Božo Dobrojević i nadzorni odbor koji su činili don Đuro Kulijevan i Pero Došić.¹⁴⁴

Prema pregledu prihoda i rashod podružnica je redovito ostvarivala prihode. Tako je 1935./36. godine imala ukupno 56 članova te je ostvarila ukupan prihod od 381 din, na račun SUN-a uplaćeno je 125 din, a zarada je iznosila 256 din. Već sljedeće godine ostvarila je prihod od 2.318 din, na račun SUN-a uplaćeno je 144 din, a na računu podružnice ostalo je 1.793 din. Podružnica je bila respektabilna i u sljedećem razdoblju svojeg djelovanja.

Iako su arhivski podatci o pojedinim podružnicama nedostatni, nalazimo dokumente i za podružnicu Napretka u Zatonu kod Dubrovnika. Inicijativni

¹⁴¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 104, dok. br. 915/1935., Vrgorac – Podružnica Napretka – Izvještaj,

¹⁴² Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. br. 3578/1935., Knin – Podružnica Napretka – Izvještaj.

¹⁴³ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 92, Pismo dr. Nikole Zvonimira Bjelovučića SUN-u, Dubrovnik, 27. svibnja 1933.

¹⁴⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. br. 3507/1935., Orašac – Dubrovnik – Pokušaj osnivanja podružnice Napretka, *Napredak*, glasilo br. 2., Sarajevo, 1936., 25.

odbor činili su Miho Zlošila, don Ivo Ostović i Filip Ivančević koji su u studenom 1935. poslali pismo SUN-u o svojoj namjeri za osnivanjem podružnice Napretka u Zatonu i mole upute i odobrenje za rad.¹⁴⁵ Na osnivačkoj skupštini koja je održana 15. prosinca 1935. izabran je Upravni odbor podružnice koji su činili: predsjednik Miho Zlošilo, potpredsjednik Luka Bačić, tajnik don Ivo Ostojić, blagajnik Filip Ivančević, odbornici Antun Marinović, Vlaho Kobilic i Mato Njirić, zamjenici Ivo Puljizević i Ljubo Njirić te Nadzorni odbor koji su činili Vicko Vodnica i Nikola Vojvoda.¹⁴⁶

Podružnica je već 1935./36. imala 57 članova te je ostvarila ukupni prihod od 3.860 din, 140 din uplaćeno je na račun SUN-a, a na račun podorganizacije 3.452 din.¹⁴⁷ Početkom 1936. podružnica je uredila svoje prostorije o čemu je 30. svibnja 1936. izvijestila SUN.¹⁴⁸ Podatke o njezinu djelovanju nalazimo za 1936./37. i 1937./38. kada je imala 34 člana te je ostvarila prihod od 1.854 din.¹⁴⁹ Podatke o kasnijem djelovanju podružnice više ne nalazimo.

Nakon niza odgađanja Napretkova podružnica u Pločicama osnovana je 29. prosinca 1935. na kojoj je izabrana sljedeća Uprava: predsjednik don Ivo Grbić, potpredsjednik Božo Metković, tajnik Miho Bećir, blagajnik Pero Škvrce te odbornici Mato Komajić, Božo Gleđ, Đuro Paljetak, Mato Marinović i Antun Astić.¹⁵⁰ Podružnica je 1936./37. ostvarila skromni prihod od 370 dinara.¹⁵¹ Zbog teške ekonomske i gospodarske krize, ali i odlaska don Ive Grbića na novu dužnost u Dubrovnik, podružnica je djelovala do 1940. godine.

Rad HKD-a Napredak na području Dalmacije u 1936. bio je intenzivan i plodonosan, unatoč brojnim pritiscima aktualne vlasti i ekonomskoj krizi koja je pogađala sve slojeve društva. Napredak je nastojao širiti prosvjetu i kulturu i svijest da je potrebno pomagati potrebitima u društvu. U službi te velike zadaće Napredak je za vrijeme svojeg 32-godišnjeg djelovanja stalno izgrađivao metode i program rada nastojeći uvijek u što većoj mjeri udovoljiti najugroženijim kulturnim potrebama naroda. Kako su te potrebe bile složene i mnogobrojne,

¹⁴⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. 3506, Pismo Miha Zlošila, Iva Ostojića i Filipa Ivančevića SUN-u, Zaton, 25. studenoga 1935.

¹⁴⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. br. 3828/1935., Zaton – Osnivanje podružnice Napretka od 15. 12. 1935. godine, *Napredak*, glasilo br. 2., Sarajevo, 1936., 25.

¹⁴⁷ *Napredak*, kalendar za 1937. godinu, Sarajevo, 1936., 175.

¹⁴⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 110, dok. br. 1476/1936., Izvještaj podružnice Zaton SUN-u, Zaton, 30. svibnja 1936.

¹⁴⁹ *Napredak*, kalendar za 1939. godinu, Sarajevo, 1938., 124.

¹⁵⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 107, dok. br. 3698/1935., Pločice – Konavle – Osnivanje podružnice Napretka., *Napredak*, glasilo br. 7., Sarajevo, 1936., 25.

¹⁵¹ Pregled prihoda i rashoda društvenih podorganizacija u godini 1936/1937., glasilo *Napredak*, br. 7., Sarajevo, 1937., 93.

tako su se i društva morala posvećivati mnogim akcijama. Napredak je uslijed te životne pokretnosti i nužne mnogostranosti u svom djelovanju postao općim hrvatskim kulturnim društvom, organizacijom svih hrvatskih slojeva i svih hrvatskih krajeva. Stalno u skladu s težnjama pučanstva, Napredak je nastojao ostvariti sve postavljene ciljeve iz svog programa.

U Dalmaciji su 1936./37. djelovale 33 podružnice (Banići (42), Benkovac (77), Brgat (35), Čepikuće (53), Čilipi (/), Drniš (54), Dubrovnik (342), Imotski (80), Koločep (50), Korčula (/), Knin (101), Makarska (102), Trpanj (/), Pločice (/), Gruda (37), Koločep (45), Metković (98), Opuzen (41), Mrcine (42), Oklaj (63), Omiš (/), Orašac (58), Pločice (/), Postranje (/), Proložac kod Imotskog (5), Sinj (57), Skradin (61), Slano (57), Split (246), Ston (72), Šibenik (128), Vrgorac (37), Vrlika (42) i Zaton (49)) i 2 povjereništva (Hvar i Lumbarda).¹⁵² Jedna od najvažnijih zadaća Napretka bilo je školovanje učenika i studenata. Tako su odlukom SUN-a iz Sarajeva za 1936./37. godinu stipendije iz Dalmacije dobila 43 učenika i studenta.¹⁵³

Nakon šestogodišnjeg prekida rada u Omišu je 2. veljače 1936. održana osnivačka skupština na kojoj je izabran Upravni odbor podružnice Napretka Omiš.¹⁵⁴ Podružnica je intenzivno počela s radom te je već kod osnivanja imala 125 članova. Prema pregledu prihoda i rashoda društvenih organizacija za 1936. ostvarila je ukupni prihod od 2.280,95 dinara, rashod je iznosio 2.180,95 te je imala zaradu u iznosu od 100 dinara.¹⁵⁵ Sljedeće godine ostvarila je prihod od 160 dinara, na račun SUN-a u Sarajevu uplaćeno je 60 dinara te je ostvarila zaradu od 100 dinara. Podatke o podružnici u Omišu za kasnija razdoblja više ne nalazimo.

Osnivanjem novih podružnica u Dalmaciji povećao se i broj članova tijekom 1936. godine. Zbog teške ekonomske i gospodarske situacije u Dalmaciji, SUN iz Sarajeva predložio je da se djeca iz siromašnih obitelji Dalmacije pošalju privremeno u Slavoniju. Bio je to znak dobre volje da se i na taj način pomogne siromašnim obiteljima.

Nakon višegodišnjih priprema i sedmogodišnje pauze u Šibeniku je ponovno proradila Napretkova podružnica. Podružnica je osnovana 1929. godine te je zbog političkih i financijskih razloga prestala s radom početkom 1930. godine. Iako je Povjereništvo djelovalo u svom temeljnom obliku sve do 1936., pokrenuta

¹⁵² Pregled društvenih podorganizacija i povjereništava u 1936./37. godini, *Napredak*, kalendar za 1937. i 1938. godinu, Sarajevo, 1936., 1937., 124, 173. U zagradi je naveden broj članova podružnice.

¹⁵³ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1936./37., kut. 244 – 230, Stipendisti: A – Z.

¹⁵⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 108, dok. br. 259/1936., Omiš – konstituirajuća skupština podružnice – od 2. veljače 1936., Izvještaj podružnice, *Napredak*, glasilo br. 5., Sarajevo, 1936., 49.

¹⁵⁵ *Napredak*, kalendar za 1937., Sarajevo, 1936., 127.

je inicijativa za osnivanjem podružnice. Na konstituirajućoj skupštini koja je održana 3. srpnja 1936. izabran je Upravni odbor koji su činili predsjednik dr. Ante Matković, potpredsjednik Ante Mrša, tajnik Dragutin Vidović, blagajnik Jure Milat, odbornici Josip Bego, Ćiro Bulat i Zlatko Milin, zamjenici Dragutin Štrkalj i Ivan Relja te članovi Nadzornog odbora Ivan Čičin-Šain i Tomo Nadinović.¹⁵⁶ Podružnica je već na osnivačkoj skupštini imala 128 članova te je prema pregledu prihoda i rashoda društvenih organizacija za 1936./37. ostvarila prihod od 1.999 dinara, na račun SUN-a u Sarajevu uplaćeno je 1.620 dinara te je ukupna zarada podružnice iznosila 379 dinara. Odlukom SUN-a iz Sarajeva Šibenskoj podružnici odobren je iznos od 5.500 dinara koji su dodijeljeni za učeničke i studentske stipendije.

U svojem radu SUN iz Sarajeva vodio je računa da sve podružnice dobiju financijsku potporu prema iskazanim potrebama za stipendije učenika i studenata, mjesta u konviktu ili privatni smještaj te pomoć najsiromašnijim članovima podružnice. Posebno je bio zabilježen rad Napretka oko omladine. Jednokratne novčane potpore primilo je više od 200 učenika i studenata iz Dalmacije. Takva praksa nastavljena je i dalje, s obzirom na to da su sva djeca bila mahom seljačkog i radničkog porijekla koju roditelji nisu mogli školovati vlastitim sredstvima. Napredak je revno radio na širenju kulturnog i prosvjetnog podizanja svijesti hrvatskog naroda.

Rad Napretkovih podružnica na području Dalmacije bio je uspješan, iako su i dalmatinske podružnice nailazile na brojne poteškoće. Nedostatak sredstava te zapreke koje su činili vlastodršci kočile su daljnje napredovanje Napretkovih podružnica. Osobito je bila teška situacija u srednjoj Dalmaciji, gdje je vlast nastojala na razne načine zapriječiti njihov rad. Unatoč tomu, u Oklaju kod Knina 28. studenoga 1936. održana je konstituirajuća skupština Napretkove podružnice Oklaj na kojoj je izabran Upravni odbor.¹⁵⁷ Podružnica je imala 63 aktivna člana te je prema pregledu prihoda i rashoda društvenih podorganizacija za 1936./37. ostvarila prihod od 1.079,50 din, na račun SUN-a je uplaćeno 175 dinara, a na račun podružnice 523,50 dinara.¹⁵⁸ I sljedeće godine podružnica u

¹⁵⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 111, dok. br. 1636/1936., Šibenik – Podružnica napretka – Izvještaj, *Napredak*, glasilo br. 9, Sarajevo 1936., 113.

¹⁵⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 115, dok. br. 4069/1936., Oklaj – Knin – Konstituirajuća skupština podružnice Napretka održane 28. 11. 1936. godine. Upravni odbor činili su: predsjednik Nikola Ćorić, potpredsjednik Stipan Dizdar, tajnik Ante Ćorić, blagajnik Šime Ikica, odbornici Ante Bandalo i Ivan Bronić, zamjenici Marko Duvančić i Josip Bilandžija, a Nadzorni odbor Nikola Bakmaz i Petar Šujić.

¹⁵⁸ *Napredak*, kalendar za 1938., Sarajevo, 1937., 231.

Oklaju imala je približan budžet u iznosu od 787,50 dinara te rashod od 180 dinara.¹⁵⁹ Rad podružnice u Oklaju zabilježen je do 1940./41., a nakon toga je više ne nalazimo.¹⁶⁰

Rad na osnivanju podružnica u Dalmaciji rezultirao je osnivanjem podružnice Napretka u Skradinu, 20. prosinca 1936., kada je osnovan Upravni odbor koji su činili: predsjednik don Stjepan Poljak, potpredsjednik Ivan Settimo, tajnik Ante Verović, blagajnik Jure Ljubičić, odbornici Marko Pilić, Jerko Slavić i Ivan Marin, zamjenici Ante Bulat i Frane Višić te članovi Nadzornog odbora Josip Zorica i Ivan Petrović.¹⁶¹

Već na osnivačkoj skupštini skradinska podružnica imala je 61 člana te je prema financijskom izvješću za 1936./37. godinu ostvarila ukupni prihod u iznosu od 2.143,25 dinara, na račun SUN-a u Sarajevu uplaćeno je 41 din, na račun podorganizacije 2.102,25 din, a ukupno je na rashod potrošeno 2.143,25 dinara.¹⁶² I iduće društvene godine podružnica u Skradinu ostvarila je zavidan prihod od 4.279,50 din, na račun SUN-a uplaćeno je 39 din, na račun podorganizacije 2.088,50 din, pa je ukupni rashod iznosio 2.478,50 din. Zarada je iznosila 1.801 din, a podružnica je uživala pogodnost u iznosu od 1.47 dinara.¹⁶³ Prema podacima za 1938./39., Napretkova podružnica u Skradinu uživala je pogodnost u iznosu od 4.00 dinara, iako prihodi nisu zabilježeni. I u zadnjoj godini njezina djelovanja, 1939./40., broj članova bio je 61, ali su sveukupni prihodi drastično pali i iznosili 195 din, jednako koliko i rashod, ali je unatoč stagnaciji SUN iz Sarajeva za skradinsku podružnicu izdvojio 12.50 dinara.¹⁶⁴ Zadnje izvješće o radu skradinske podružnice potječe iz 1940./41., kada je uoči rata, kao i većina podružnica u Dalmaciji, prestala s radom.

Jedna od naprednijih i društveno organiziranih Napretkovih podružnica u Dalmaciji bila je podružnica u Makarskoj, čiji je rad započeo već 1928. godine. Krajem 1936. Odbor je učlanio 80 novih članova, tako da je podružnica početkom 1937. imala preko 100 članova. Sveukupni prihod koji je ostvarila makarska podružnica za 1936./37. iznosio je 3.925,75 dinara, na račun SUN-a u Sarajevu uplaćeno je 657 dinara, a na račun podorganizacije 784,75 dinara. Podružnica je ostvarila zaradu u iznosu od 2.484 dinara, a pogodnost je iste godine uživala

¹⁵⁹ *Napredak*, kalendar za 1939., Sarajevo, 1938., 194.

¹⁶⁰ *Napredak*, kalendar za 1942., Sarajevo, 1941., 183.

¹⁶¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 116, dok. br. 75/1937., Skradin – osnivanje podružnice Napretka., *Napredak*, glasilo br. 2., Sarajevo, 1937., 24.

¹⁶² *Napredak*, kalendar za 1937., Sarajevo, 1936., 175.

¹⁶³ *Napredak*, kalendar za 1938., Sarajevo, 1937., 223.

¹⁶⁴ *Napredak*, kalendar za 1940., Sarajevo, 1939., 227.

u iznosu od 1.648 dinara.¹⁶⁵ Početkom siječnja odbor Napretkove podružnice u Makarskoj održao je konzultantski sastanak o smjernicama Napretkove podružnice koji je polučio svoj cilj, osobito kod novih članova. Novost u Napretkovu radu bilo je Hrvatsko društveno-zabavno sijelo koje se prvi put počelo održavati u siječnju 1937. godine u hotelu „Central“ s bogatim zabavnim životom, plesom, tombolom i lutrijom.¹⁶⁶ Članstvo Napretkove podružnice u Makarskoj posebno se istaknulo u prikupljanju sredstava za siromašne i potrebite.¹⁶⁷

Napretkova godišnja zabava održana je 6. veljače 1937. u dvorani hotela „Zagreb“ u Metkoviću na kojoj je sudjelovalo amatersko pjevačko društvo iz Opuzena, tj. domaći muški pjevački zbor čiji je nastup bio srdačno pozdravljen. Zbor je između ostaloga otpjevao skladbu Rudolfa Matza *Seljačka pjesma* s velikim uspjehom.¹⁶⁸ Zabilježen je vrlo značajan rad Napretkove podružnice u Čepikućama koju je vodio don Ivo Dragičević, župnik koji je za svoje članove održao aktualno predavanje pod naslovom „O životu i radu dr. Vladka Mačeka“, a Frano Sušilo govorio je „O ljepoti hrvatske narodne duše“. Predavanja su održana i u Dolima (Općina Ston), Mravincu, Banićima i Majkovima.¹⁶⁹

U Arhivu nalazimo dokumente o zaslužnim pojedincima podružnice u Čepikućama. Posebno su vrijedni bili braća Frano i Ivan Sušilo iz sela Trnovice, veliki dobrotvori i filantropi koji su u svom selu dali izgraditi zgradu osnovne škole. Sama ideja gradnje i način izvedbe predstavlja posebno poglavlje u povijesti Dubrovačkog primorja jer je njihova ideja bila da u gradnji škole sudjeluje cijelo selo, i to svatko na svoj način. Tako je na gradilištu ove škole mnogo mladića iz Trnovice naučilo različite obrte i „školovalo“ se gradeći školu što im je koristilo kasnije u životu. Sama zgrada, premda nedovršena, predstavlja zanimljiv spomenik seoske kulture jer je na njezinoj vanjskoj fasadi, prema zamisli Frana Sušila, uklesan cijeli niz imena važnih ličnosti iz povijesti hrvatskog naroda.¹⁷⁰

S obzirom na to da su u cijeloj Hrvatskoj i Dalmaciji djelovale Napretkove omladinske sekcije, Napretkova glavna skupština je 1937. ovlasila SUN da

¹⁶⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 118, dok. br. 985/1936., Makarska – Podružnica – izvještaj; *Napredak*, kalendar za 1937., Sarajevo, 1936., 216.

¹⁶⁶ *Napredak*, glasilo br. 3, Sarajevo, 1937., 34.

¹⁶⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 119, dok. br. 1358/1937., Makarska – Podružnica Napretka – izvještaj.

¹⁶⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 117, dok. br. 526/1937., Metković – Podružnica Napretka – izvještaj *Napredak*, glasilo br. 3, Sarajevo, 1937., 35.

¹⁶⁹ *Napredak*, glasilo br. 3, Sarajevo, 1937., 36.

¹⁷⁰ *Napredak*, glasilo br. 1, Sarajevo, 1937., 3 – 7. Mato MOJAŠ, Škole u sjeveroistočnom dijelu Dubrovačkog primorja, 154 – 193.

donese Pravilnik Napretkovih omladinskih sekcija. Sekcije su bile sastavni dio Napretkovih podružnica i povjereništava, koji su imale potpunu ingerenciju nad radom ovih sekcija. I do tada se rad pojedinih većih Napretkovih organizacija razvijao u pojedinim sekcijama kao npr. sekcijama za organizaciju konvikta, širenje prosvjete u narodu, čitaonicu, glazbu itd. Putem svojih omladinskih sekcija Napredak je želio okupiti svu hrvatsku omladinu, u prvom redu po mjestima u kojima se nalaze stručne i srednje škole te sveučilišta, a zatim i ostalu omladinu. Glavna je svrha tih sekcija bila da se putem hrvatske omladine širi i ostvaruje program Napretka, da se omladina razvija na socijalnom i kulturnom polju. Vrhovni nadzor nad radom Napretkovih omladinskih sekcija prema Statutu vodila je omladinska sekcija SUN-a iz Sarajeva. Odlukom SUN-a iz Sarajeva podijeljeno je 39 stipendija za učenike i studente iz Dalmacije za 1937./38. godinu.¹⁷¹

Napredak je u Dalmaciji u 1937. godini postigao veliki uspjeh u osnivanju novih podorganizacija, a osobito u Hrvatskoj. Tomu je najviše doprinijela izmjena zakonskih propisa koji su nepotrebno pravili smetnje ranijih godina. Te godine djelovale su ili ponovo su proradile podorganizacije u Banićima, Benkovcu, Čepikućama, Drnišu, Dubravki (Mrcinama), Dubrovniku, Imotskom, Brgatu, Koločepu, Kninu, Lumbardi (Korčula), Makarskoj, Metkoviću, Oklaju, Opuzenu, Orašcu, Pločicama, Sinju, Skradinu, Slanom, Stonu, Šibeniku, Vrgorcu, Vrlici i Zatonu.¹⁷² Istovremeno je s radom prestalo pet podružnica i dva povjereništva. Koncem društvene godine Napredak je na nacionalnoj razini imao 140 podružnica i 36 povjereništava.¹⁷³

Zbog političkih zaoštavanja u Europi već nakon pripojenja (Anschluss) Austrije njemačkom Reichu u ožujku 1938. godine, a pogotovo nakon rujna 1939. i izbijanja Drugog svjetskog rata, u Dubrovniku se moglo susresti izbjeglice iz Austrije, Njemačke, Poljske, Češke i drugih zemalja.¹⁷⁴ Premda je Jugoslavija gotovo dvije godine bila pošteđena ratnih zbivanja, osjećale su se opća nesigurnost i nelagoda, a država je to osjetila i u svojoj ekonomiji. U takvoj vanjskopolitičkoj atmosferi dogodio se i sporazum Cvetković-Maček koji je u kolovozu 1939. doveo do stvaranja autonomne Banovine Hrvatske u okviru Kraljevine Jugoslavije i dugo očekivano sjedinjenje Dubrovnika s ostatkom Hrvatske.

¹⁷¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1937./38., kut. 227 – 230, Stipendisti: A – Ž.

¹⁷² *Napredak*, glasilo br. 8, Sarajevo 1937., 99 – 100; *Napredak*, kalendar za 1938., Sarajevo, 1937., 271., A. ODIĆ, „Kratki historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 38.

¹⁷³ *Napredak*, glasilo br. 8, Sarajevo 1937., 99; *Napredak*, kalendar za 1938., Sarajevo, 1937., 272., A. ODIĆ, „Kratki historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 38.

¹⁷⁴ Alexander SACHER-MASOCH, *Maslinici u plamenu*, Split, 2004.; Hedwig SCHAFFGOTSCH, *Putevima sudbine*, Zagreb, 2009.

Ratne psihoze 1939. godine ograničavale su ili većim dijelom smanjile intenzitet rada Napretkovih podružnica, ali je tijekom 1939. Napredak provodio akciju „borbe protiv nepismenosti“. Članstvo Napretka na nacionalnoj razini brojilo je krajem 1939. oko 19 000 članova od toga 6 počasnih, 3 zakladnika, 9 velikih dobrotvora, 183 dobrotvora, 1672 doživotna i preko 17 000 redovitih. Napretkovih podružnica bilo je oko 150 i 17 povjereništava. Organizacije su rasprostranjene po svim hrvatskim krajevima. Ukupni prihodi iznosili su 2.557.498,40 dinara, od toga članarina 544.042,54 dinara. Najvažnije su bile društvene akcije školovanja omladine, tako je tijekom godine podijeljeno 112 srednjoškolskih i 51 visokoškolska stipendija. Iz Dalmacije su za 1939./40. školsku godinu dodijeljene 33 stipendije za učenike i studente.¹⁷⁵

Iako se osjećala ratna psihoza u Hrvatskoj, rad podružnica nije jenjavao. Tako je u Pučišćima na Braču 8. siječnja 1939. održana konstituirajuća skupština na kojoj je izabran Upravni odbor podružnice Napretka Pučišća.¹⁷⁶ U sklopu niza Napretkovih aktivnosti u Grubinama, kotar Imotski, 16. travnja 1939. održana je konstituirajuća skupština Napretkove podružnice na kojoj je izabran upravni i nadzorni odbor podružnice.¹⁷⁷ Prihodi i rashodi podružnice nisu zabilježeni kao ni njezin kasniji rad.

Od lipnja 1938. do lipnja 1939. osnovane su podružnice u Pučišćima na Braču i Grubinama, a prestale su s radom podružnice u Zatonu, Čepikućama, Brgatu i Sinju. Neke podružnice iz Dalmacije u svom su radu ostvarile vrlo lijepe i neočekivane rezultate, zahvaljujući najprije rodoljubnoj svijesti i ljubavi prema društvu koje je napredovalo unatoč vrlo teškim prilikama. Treba osobito istaknuti rad podružnica na prikupljanju članarine, dobrovoljnih priloga, zabava, prodaje društvenih edicija i dr. Takvim svojim domoljubnim radom omogućile su da Napretkove podorganizacije provedu zaključke glavne skupštine i da mnogobrojnom siromašnom pučanstvu olakšaju život davanjem mjesta u konviktu, podjelom stipendija ili novčanih potpora.

¹⁷⁵ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1939., kut. 234 – 236, Stipendisti: A – Ž.

¹⁷⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 133, dok. br. 146/1939., Pučišća – Brač – Podružnica Napretka – izvještaj, Upravni odbor činili su predsjednik Mate Baturić, potpredsjednik Nikola Eterović-Faraunić, tajnik dr. Grgo Vatavuk, blagajnik Juraj Galetović. Odbornici su bili Nikola Eterović-Faraunić, zamjenici Frane Drpić i Šime Matijašić, a članovi Nadzornog odbora don Frane Krstinić i Petar Mladinić – Selka., *Napredak*, glasilo br. 2, Sarajevo, 1939., 19.

¹⁷⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 135, dok. br. 4023/1939., Grubine – Podružnica Napretka – izvještaj, Upravni odbor činili su predsjednik Gabriel Žužulj, potpredsjednik Stipan Jonjić, tajnik Ante Matković, blagajnik Ante Jonjić, odbornici su bili Josip Žužulj, Ivan Jonjić i Luka Vuković, zamjenici Ante Žužulj i Ivan Karin, a članovi Nadzornog odbora Petar Žužulj i Marko Jonjić, *Napredak*, glasilo br. 5, Sarajevo, 1939., 54.

Rad Napretkovih podružnica u Dalmaciji tijekom 1940. godine nailazio je na brojne poteškoće koje su bile prouzrokovane teškim ratnim stanjem u Europi. To je znatno promijenilo život u hrvatskim zemljama. Ipak, Napretkove podružnice nisu prestajale s radom. Tako prema izvješću SUN-a 1940. bilo je oko 20 000 članova, od toga 6 počasnih, 3 zakladnika, 9 velikih dobrotvora, 183 dobrotvora, 1701 doživotni i preko 18 000 redovitih. Ukupni prihodi iznosili su 2.487.881,60 din, od toga 528.934,40 dinara članarina.

U Dalmaciji su tijekom 1940. godine djelovale podružnice Benkovac, Dubravka (Mrcine), Dubrovnik, Imotski, Knin, Koločep, Korčula, Makarska, Metković, Oklaj, Orašac (kod Dubrovnika), Pločice (kod Dubrovnika), Pučišća (Brač), Sinj, Split, Šibenik i Vrlika.¹⁷⁸

U sklopu društvenih aktivnosti u Metkoviću je 21. prosinca 1940. održan razgovor o pokretanju prosvjetne akcije u metkovskom kotaru. Sastanak je predvodio prof. Ante Martinović, a sastanku su nazočili narodni zastupnik dr. Niko Bjelovučić, načelnik općine Cvijeto Pavlović, kateheta don Rade Jerković, načelnik čapljinske općine Jozo Rebac i upravitelj građanske škole u Čapljini Ivo Gabrić. Zaključeno je da se u veljači iduće godine održi niz prosvjetnih sastanaka direktno sa seljacima.¹⁷⁹ Slijedom radnih aktivnosti Dubrovnik je također posjetio prof. Ante Martinović, pročelnik Odsjeka za prosvjetu SUN-a, gdje je održao jedno predavanje i više prosvjetnih konzultacija. Premda je u dubrovačkom kotaru pismenost bila na zavidnoj razini, ipak je trebalo poraditi na tome da nepismenost u što kraćem roku posve nestane. Brigu je preuzela Napretkova podružnica, kao i organizacije HSS-a, ogranci Seljačke sloge u Konavlima i Pelješcu, a društvo „Primorac“ za Primorje.¹⁸⁰

Središnja Uprava Napretka iz Sarajeva odobrila je za 1940./41. godinu 60 stipendija za učenike i studente iz Dalmacije.¹⁸¹

DJELOVANJE ORGANIZACIJA HKD NAPREDAK NA PODRUČJU DALMACIJE U RAZDOBLJU NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE (1941. – 1945.)

Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske 10. 4. 1941. cijela Dalmacija našla se u njezinu sastavu, ali na osnovu Rimskih sporazuma od 18. 5. 1941. Italija je anektirala najveći dio Srednje Dalmacije – Obrovac, Benkovac, Skradin, Šibenik,

¹⁷⁸ *Napredak*, glasilo br. 12, Sarajevo, 1940., 71.

¹⁷⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 138, dok. br. 2047/1940., Metković – Podružnica Napretka – izvještaj; *Napredak*, glasilo br. 1, Sarajevo, 1940., 13.

¹⁸⁰ *Napredak*, glasilo br. 2, Sarajevo, 1940., 22.

¹⁸¹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1940./41., kut. 237 – 243, Stipendisti: A – Ž.

Trogir i Split i sve otoke. U sastavu NDH ostali su kotarevi Knin, Drniš, Sinj, Omiš, Imotski, Vrgorac, Metković i Dubrovnik te obala južno od Splita do Gruda, uz otoke Brač i Hvar. No i to područje spadalo je u II. talijansku demilitariziranu zonu u NDH, koju je Italija u rujnu 1941. reokupirala i preuzela cjelokupnu vlast u njoj te je tako ostalo do kapitulacije Italije 9. 9. 1943. Tada je nominalno cijelo područje Dalmacije ušlo u sastav NDH, ali ona na najvećem njezinu dijelu nije mogla uspostaviti vlast jer su većinu područja nadzirali partizani i imali vlast nad njome, a u ostalom području Nijemci, i tako ostaje do kraja 1944. kada partizani potiskuju Nijemce i oružane postrojbe NDH te preuzimaju vlast na cijelom području Dalmacije.

Nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske Napretkove podružnice u Dalmaciji nastavile su s djelovanjem, iako u otežanim okolnostima. Nova vlast nije pokazivala previše razumijevanja za njihov rad. Rad su u mnogome kočile ratne neprilike, između ostalog mnogi su odbornici i radnici mobilizirani u vojsku. Najprije je do kraja lipnja 1941. zabranjeno održavanje bilo kakvih priredaba, proslava i sličnih manifestacija, što je rad Napretkovih podružnica općenito, pa i na području Dalmacije, svelo u vrlo uske okvire (najčešće na prikupljanje priloga i održavanje misa zadušnica).¹⁸²

Talijani su u rujnu 1941. s pojačanim postrojbama izvršili reokupaciju tzv. obalnog pojasa NDH (tzv. II. zone) i preuzeli gotovo cjelokupnu vlast u njemu, a u listopadu 1941. vrše reokupaciju i Treće zone do granice s njemačkom zonom gdje imaju vojno-operativnu vlast, pritom su poticali ustroj i djelatnost četničkih postrojbi na tim područjima. S tih reokupiranih područja NDH nestaju mnoge prijašnje Napretkove organizacije i tek ih nekolicina ipak nastavlja s radom, kao primjerice one u Dubrovniku, Dugoj Resi, Gospiću, Karlovcu, Kninu, Koločepu, Makarskoj, Metkoviću, Orašcu, Perušiću, Pučišćima i Senju, iako se neke od ovih u manjim mjestima ubrzo gase.

U organizaciji SUN-a iz Sarajeva od 17. do 19. kolovoza 1941. u Sarajevu je održana Trideset sedma Napretkova glavna skupština kojoj je predsjedao dr. Anto Alaupović. Od izaslanika bili su prisutni Andrija Spiletak i Vlaho Turčinović iz Dubrovačke podružnice te don Paskval Bilić iz Makarske. Članstvo Napretka bilo je znatno reducirano. Ratne prilike značajno su utjecale na rad Napretka, osobito zbog činjenice da su mnogi odbornici i aktivisti pozivani u vojsku. Pored toga, ratna psihoza i briga za opstanak sužavale su prostor za djelovanje. Ipak, zahvaljujući snažnim naporima učinjeno je puno, između ostalog rad na širenju pismenosti po Hrvatskoj i Dalmaciji nije unatoč ratu jenjavao. Broj članstva nije

¹⁸² *Napredak*, kalendar za 1943., Sarajevo, 1943., 235.

bio drastično smanjen u odnosu na prošlu godinu, a i struktura članstva bila slična je prošlogodišnjoj. Prema izvješću SUN-a 1941. godine HKD Napredak imao je oko 20 000 članova, 142 podorganizacije, 128 podružnica i 14 povjereništava.¹⁸³

Uslijed ratnih djelovanja 18 podorganizacija prestalo je s radom. To su bile mahom one podružnice koje su bile izvan granica NDH. Neke Napretkove aktivnosti nisu prestajale s radom, poput Napretkove knjižnice koja je od svojeg otvorenja 1. srpnja 1928. do kraja 1939./40. imala 26 497 čitatelja. Osim Središnje Napretkove knjižnice, postojale su Napretkove knjižnice u mjestima Bakar, Drniš i Zagreb. Te mobilne veće i manje knjižnice posjetile su 83 mjesta.¹⁸⁴

Društvena godina završena je pozitivnim financijskim rezultatom – viškom od 9.346 dinara. Podijeljene su 193 srednjoškolske i 120 visokoškolskih stipendija u iznosu 236.475 dinara, a za potpore je utrošeno 76.315 dinara. Svih šest društvenih konvikata korišteno je za smještaj srednjoškolske omladine te je u njima bilo smješteno ukupno 285 pitomaca.¹⁸⁵ Na područjima u NDH koja su se nalazila pod nadzorom partizanskih vlasti predvođenih komunistima ili pod nadzorom četnika tijekom rata 1941. – 1945. nisu djelovale Napretkove organizacije, kao ni u mnogim okolnim graničnim područjima. One su jedino djelovale u mjestima pod nadzorom vlasti NDH, gdje se nastojalo obnoviti prijašnje i osnivati nove Napretkove organizacije. Tako su tijekom 1941. u Dalmaciji djelovale podružnice u Benkovcu, Bučićima, Dubrovniku I, Dubrovniku II, Imotskom, Kninu, Koločepu, Korčuli, Makarskoj, Metkoviću, Mrcinama, Orašcu, Pučišćima, Sinju, Splitu, Šibeniku i Vrlici.¹⁸⁶

Rad Napretkovih organizacija u Dalmaciji tijekom 1942. odvijao se u jeku ratnih zbivanja, pod izuzetno teškim prilikama. Unatoč tomu, Odbor SUN-a koji je izabran na prošlogodišnjoj glavnoj skupštini nastojao je odgovoriti zahtjevima i dužnostima. Prema izvješću SUN-a iz Sarajeva, u Dalmaciji su 1942. godine djelovale podružnice Dubrovnik, Dubrovnik II, Knin, Koločep, Makarska, Metković, Orašac i Pučišća na Braču. Na nacionalnoj razini Napredak je krajem 1942. imao 124 podorganizacije, i to 112 podružnica i 12 povjerenstava. Tijekom 1942. osnovana je podružnica Napretka u Kninu, a nove podružnice nisu mogle biti osnovane zbog ratnih djelovanja. Za predsjednika podružnice izabran je dr. Krunoslav Bego, za potpredsjednika Josip Ćurko, za tajnika Drago Čačić, za blagajnika Ivica Ćurko, odbornici su bili Nikola Skelin, Marko Krvavica i Ante

¹⁸³ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 140, dok. br. 441/1941., Sarajevo – Izvještaj SUN-a.

¹⁸⁴ *Napredak*, kalendar za 1942., Sarajevo, 1943., 218.

¹⁸⁵ *Napredak*, kalendar za 1942., Sarajevo, 1943., 210 – 222.

¹⁸⁶ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 144, dok. br. 2600/1941., Sarajevo – Izvještaj sa sjednice SUN-a od 28. kolovoza 1941.

Vidović, zamjenici Josip Prebeg i Ivan Sota, a članovi Nadzornog odbora Ante Grgić i Ivo Šarić. Podružnica je imala 89 članova te je ostvarila prihod od 2.560 kn, rashod je bio 200 kn, a zarada je iznosila 2.360 kn.¹⁸⁷

Kao i prethodnih godina, tako je i tijekom 1942. godine SUN nastojao je da se broj članova društva poveća i da se društvene organizacije što više prošire i ojačaju. Svojim uputama, okružnicama i pismima Središnja uprava nastojala je kroz cijelu godinu probuditi što veći interes za rad u Napretku. Zahvaljujući hrvatskoj svijesti i članstvu uspjeh nije izostao i pored ratnih događanja. Premda se nije povećao broj društvenih organizacija u Dalmaciji, ipak se neznatno povećao broj članova. Sve društvene podorganizacije surađivale su s ostalim hrvatskim društvima, proslavile sve hrvatske spomendane i prisustvovala svim hrvatskim kulturnim i narodnim manifestacijama. Rad HKD-a Napredak pratilo je i podupiralo cijelo hrvatsko novinarstvo, a osobitu pažnju prema Napretku iskazali su članovi državne Vlade, ministri dr. Lovro Sušić i Ivica Frković, koji su osobno posjetili Središnju upravu prilikom svog boravka u Sarajevu.¹⁸⁸

Tijekom 1942. godine, pored novosnovane podružnice Napretka u Kninu, proradile su ponovo Napretkove podružnice u Sinju i Metkoviću.¹⁸⁹ Sinjska podružnica imala je 142 aktivna člana te je prema pregledu prihoda i rashoda imala sveukupni prihod od 1.022 kn, na račun SUN-a u Sarajevu uplaćeno je 350 kn, a zarada je iznosila 672 kn.¹⁹⁰ Podružnica u Metkoviću imala je 125 članova te je 1942./43. godine ostvarila ukupni prihod u iznosu od 18.906 dinara, na račun SUN-a u Sarajevu uplaćeno je 7.980 dinara, na račun podružnice uplaćeno je 1.063 dinara, ukupni rashod iznosio je 9.043 dinara, a zarada je iznosila 9.863 kn. Pogodnost je uživala podružnica u iznosu od 18.500 kn.¹⁹¹ Podružnica u Makarskoj ostvarila je prihod od 5.254,50 kn. I ostale Napretkove podružnice u Dalmaciji ostvarile su zavidan prihod. Glavna podružnica u Dubrovniku imala je prihod u iznosu od 39.866 dinara, a Dubrovnik II 2.548 kn.¹⁹² Od svih Napretkovih podružnica u Dalmaciji posebno se svojim aktivnostima isticala glavna podružnica u Dubrovniku. Prema Knjizi zapisnika Arhiva Napretka u

¹⁸⁷ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 145, dok. br. 149/1942., Knin – Podružnica Napretka – izvještaj.

¹⁸⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 147, dok. br. 1546/1942., Sarajevo – Izvještaj sa plenarne sjednice SUN-a održane 16. – 19. kolovoza 1942. godine.

¹⁸⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 145, dok. br. 32/1942., Sinj – Podružnica Napretka – izvještaj; Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 145, dok. br. 149/1942., Knin – Podružnica Napretka – izvještaj; Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 147, dok. br. 1445/1942., Metković – Podružnica Napretka – izvještaj.

¹⁹⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 145, dok. br. 32/1942., Sinj – Podružnica Napretka – izvještaj.

¹⁹¹ *Napredak*, kalendar za 1942. godinu, Sarajevo, 1943., 129.

¹⁹² *Napredak*, kalendar za 1942. godinu, Sarajevo, 1943., 130.

Dubrovniku, posljednja sjednica podružnice prije početka Drugog svjetskog rata održana je 10. ožujka 1941., na kojoj se raspravljalo o obilježavanju Zrinsko-frankopanskog dana. Iduća sjednica održana je tek 17. lipnja 1941. gdje se raspravljalo o staroj ideji koja je postojala još od samoga početka, a to je osnivanje učeničkog konvikta u Dubrovniku. To bi bilo od posebnog značaja jer bi Dubrovnik pokrивao područje čitave hrvatske obale, osim podvelebitskog primorja. Tada je izabran i tročlani odbor (Andro Spiletak, Vlaho Turčinović i Rudolf Petrović) koji je trebao detaljno raspraviti pitanja vezano uz konvikt i „pogledati pogodne prostorije“ gdje bi ga se moglo smjestiti.¹⁹³ Iz zapisnika nije jasno je li uprava imala u vidu koju konkretnu zgradu za konvikt. Zaključeno je da se sljedeća skupština podružnice održi 29. lipnja 1941. godine u prostorijama Narodne ženske zadruge u Zlatarskoj ulici s uobičajenim dnevnim redom.¹⁹⁴ Iz zapisnika dubrovačke podružnice razvidno je s čime se podružnica suočavala. Tako je primjerice među ostalim točkama odborske sjednice od 22. lipnja 1941. bila i ona koja se odnosila na dopis ustaških vlasti kako se židovski članovi moraju brisati iz članstva.¹⁹⁵

Početak rata, kao posljedica Rimskih ugovora (između Kraljevine Italije i NDH u Rimu 18. 5. 1941.) i talijanske aneksije i reokupacije velikog djela Hrvatske, rad pojedinih podružnica postao je vrlo težak. Tako su podružnice Benkovac, Knin, Oklaj, Imotski, Korčula, Krčevine, Makarska, Metković djelovale u otežanim uvjetima. Podružnice Gruda, Pločice i Dubravka (Mrcine) u Konavlima postale su dio teritorija Kraljevine Italije (jer je tada hrvatsko-talijanska granica išla preko Grude) pa je ondje bilo kakvo djelovanje nekog hrvatskog kulturnog društva bilo nezamislivo, dapače i zabranjeno. Neke su podružnice bile u zoni stalnih ratnih operacija (npr. Pelješac), a neke su se bile pasivizirale već ranije, prije izbijanja rata.

Odlukom SUN-a iz Sarajeva podijeljene su 22 učeničke i studentske stipendije za Dalmaciju za 1942./43. akademsku godinu. Rad Napretkovi organizacija u Dalmaciji nastavljen je i tijekom 1943. godine unatoč ratnim zbivanjima. Rat se odvijao na području cijele NDH tako da je rad mnogih podružnica bio prekinut ili otežan uslijed ratnih operacija. Unatoč tomu, podružnice u Dalmaciji nastojale su ostati na visini svog prijašnjeg rada. Tako je primjerice Napretkova podružnica

¹⁹³ Arhiv Napretka Dubrovnik, *Knjiga zapisnika (1935 – 1944)*, Zapisnik odborske sjednice od 17. lipnja 1941.

¹⁹⁴ Arhiv Napretka Dubrovnik, *Knjiga zapisnika (1935 – 1944)*, Zapisnik odborske sjednice od 17. lipnja 1941.

¹⁹⁵ Arhiv Napretka Dubrovnik, *Knjiga zapisnika (1935 – 1944)*, Zapisnik odborske sjednice od 22. srpnja 1941.

u Dubrovniku djelovala unatoč ratnim neprilikama. Nekoliko članova uprave bilo je mobilizirano i upućeno na ratište, primjerice dr. Josip Kunčević, tajnik podružnice, a neki su premješteni izvan Dubrovnika, npr. Rudolf Petrović i Andro Vučićević. U savezničkim bombardiranjima Dubrovnika i Gruža u studenom 1943. poginuo je između ostalih jedan od utemeljitelja dubrovačke podružnice, Rikard (Riko) Franičević.¹⁹⁶

Unatoč ratu građani su skupljali dobrovoljne priloge za najpotrebitije. Stolovi su bili postavljeni na nekoliko mjesta: na Pločama, na Pilama i na Stradunu. Prilozi su se skupljali i u Gružu, na Placi, na Gundulićevoj poljani i pred Gospom.¹⁹⁷ Tijekom 1942. stiglo je 11 zamolbi (7 studenata, 4 srednjoškolca) za stipendije, a 1943. pristiglo je 10 zamolbi (3 studenta i 5 srednjoškolaca) za stipendije.¹⁹⁸

Zbog rata i ostalih neprilika nije se moglo pristupiti osnivanju novih podružnica. Pojedini krajevi u sjevernoj Dalmaciji bili su pod okupacijom raznih odmetnika. U takvim uvjetima prestalo je s radom 12 podružnica, dok je jedan dio bio ograničen mogućnostima. Tijekom 1943. utemeljene su Napretkove podružnice u Sinju i Metkoviću, a obnovljena je podružnica u Senju, koja je bila ukinuta 1940. godine. Napredak je tijekom 1943. podijelio šest stipendija za učenike i studente iz Dalmacije.¹⁹⁹

Unatoč ratnim neprilikama koje su uvelike kočile rad Napretkovih podružnica, uspjeh i rad osjetno smanjenog broja podružnica premašio je sva očekivanja. Središnja uprava činila je sve da rad Napretka unatoč brojnim neprilikama bude na visini svog prijašnjeg rada. Uslijed ratnih neprilika prestalo je s radom 49,39 % podružnica, iako je tijekom 1944. utemeljeno Povjereništvo Napretka u Budaku kod Benkovca koje je djelovalo sve do 1949. godine kada prestaje s radom.

Krajem 1943. Napredak je imao u Dalmaciji 14 podružnica i 3 povjereništva. Jedna od najvažnijih vijesti na nacionalnoj razini koja je imala odjeka i u Dalmaciji je da su predsjednik podružnice u Zagrebu Viktor Sedmak i njegova supruga Fanika osnovali kod SU Zakladu Viktora i Fanike Sedmak za izgradnju Napretkova visokoškolskog pitomišta u Zagrebu, koje su mogli koristiti i studenti iz Dalmacije. Napretkove podružnice iz Dalmacije koje su djelovale do kraja 1943. bile su: Dubrovnik I, Dubrovnik II, Knin, Makarska, Metković, Orašac i

¹⁹⁶ Arhiv Napretka Dubrovnik, *Knjiga zapisnika (1935 – 1944)*, Zapisnik odborske sjednice od 7. prosinca 1943.

¹⁹⁷ Arhiv Napretka Dubrovnik, *Knjiga zapisnika (1935 – 1944)*, Zapisnik odborske sjednice od 7. prosinca 1943.

¹⁹⁸ Arhiv Napretka Dubrovnik, *Knjiga zapisnika (1935 – 1944)*, Zapisnik odborske sjednice od 7. prosinca 1943.

¹⁹⁹ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1943., kut. 246 – 247, Stipendisti: A – Z.

Sinj. No, zbog ratnih djelovanja i njihovih posljedica neke od ovih Napretkovih organizacija postupno su od 1943., a posebno od jeseni 1944., prestajale s radom, tako da kraj rata u svibnju 1945. nije dočekala nijedna Napretkova organizacija na području Dalmacije. Unatoč ratnim zbivanjima i zapriječenosti rada brojnim podružnicama, SUN Napredak iz Sarajeva odobrio je devet stipendija učenicima i studentima iz Dalmacije.²⁰⁰

Godina 1945. obilježena je najtežim potresima u radu Napretkovih podružnica u Dalmaciji. Već početkom 1945. vodile su se završne borbe u Dalmaciji i cijeloj Hrvatskoj. Njemačke postrojbe povlačile su se iz svih krajeva, ostavljajući za sobom brojna zgarišta, porušene domove, uništene gradove i sela. U tom općem pustošenju i stradanju hrvatskog naroda stradao je i Napredak. Kroz četrdeset godina izgrađivana Napretkova organizacija raspadala se, a podružnice su zamirale i nestajale, društveni domovi i konvikti bili su opljačkani i razrušeni.

Napredak je završetak rata dočekao u potpunom rasulu, organizacijskom, moralnom i materijalnom. Članovi SUN-a i podružnica uhićivani su i osuđivani na dugogodišnje zatvorske kazne uz gubitak građanskih časti, a društveni rad Napretka došao je pod nadzor nove vlasti. Ministarstvo prosvjete BiH-a postavilo je u društvo svoga povjerenika koji je preuzeo i čuvao preostalu imovinu društva, ali svaki društveni rad je prestao. Međutim, Napredak je svojim dotadašnjim radom postao prepoznatljiv u javnosti, tako je dolaskom nove komunističke vlasti također bio prihvaćen, napose od pučanstva koje ga je svesrdno i dalje podržavalo.

Uviđajući veliku važnost Napretka i njegova rada u životu hrvatskog naroda, nova vlast sačuvala je njegovu imovinu i omogućila obnovu društvenih organizacija i društvenog života. Već u ljeto 1945. povjerenik društva postavio je povjerenike društvenih podružnica svuda gdje je to bilo moguće i pozvao ih da obnove organizaciju podružnica i održe glavnu skupštinu na kojoj se imala izabrati nova uprava podružnica i delegati za skupštinu SUN-a.

Tako je obnovljen rad u mnogim podružnicama i moglo se pristupiti održavanju glavne skupštine SU društva koja se održala u Sarajevu 28. i 29. listopada 1945. i na kojoj je sudjelovalo 29 podružnica društva s preko 165 izaslanika. Na istoj skupštini donesena su nova pravila HKD-a Napredak te izabrano vodstvo SUN-a. Za predsjednika je izabran dr. Vladimir Čaldarević, sudac Vrhovnog suda, za I. potpredsjednika Jure Begić, pravni referent, za II. potpredsjednika dr. Ante Ramljak, sudac Vrhovnog suda, za tajnika I. inž. Čedomil Miličević, načelnik Ministarstva rudarstva i industrije BiH. Članovi odbora bili su: Ante

²⁰⁰ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, god. 1944., kut. 248, Stipendisti: B – Ž.

Babić, prof., ministar prosvjete BiH, Mato Sočo, radnik željeznice, dr. Luka Šimović, liječnik, Bogomir Brajković, pravnik, dr. Jakov Grgurić, odvjetnik, ministar, potpredsjednik Vlade BiH, Olga Marasović, sutkinja Okružnog suda, dr. Matija Lopac, prof., bibliotekar, Mate Šorka, veletrgovac, dr. Ivo Sunarić, pravnik, Tvrtko Kanaet, profesor, Ante Milošević, radnik, dr. Cvjetan Spužević, ministar građevine BiH, Mile Perković, radnik, i Nika Milićević, profesor.²⁰¹ Svaki oblik rada Napretkovih podružnica u Dalmaciji prestao je tijekom 1945.

POKUŠAJI OBNOVE NAPRETKOVIH ORGANIZACIJA U FNR JUGOSLAVIJI 1945. I NA PODRUČJU NR HRVATSKE (U NJEZINU OKVIRU I NA PODRUČJU DALMACIJE) I ZABRANA NJIHOVA RADA 1950. GODINE

Kraj rata za Napredak donosi posve novu situaciju. Vlasti nove Jugoslavije uspostavljaju novi ideološki sustav, nastojeći ovladati svim društvenim dimenzijama, koristeći u tome zatečene kulturno-prosvjetne institucije kakav je bio i Napredak. Pri tome je novoutemeljena vlast mijenjala prirodu i ciljeve nacionalnih društava, što je ugrađivano i u nova pravila rada.²⁰²

Već 22. travnja 1945. Povjereništvo za prosvjetu razriješilo je dužnosti Središnju upravu Napretka i u svibnju 1945. izabralo drugu. Time zapravo Napredak nije prestao djelovati te je zadržao svoju organizaciju sa Središnjom upravom na čelu, ali se suštinski mnogo toga promijenilo.

Na području Hrvatske obustavljen je rad jedine Napretkove podružnice u Zagrebu, a nova komunistička vlast imenovala je povjerenike.²⁰³ Komunistička vlast u Sarajevu nastojala se odmah obračunati s dotadašnjom upravom Napretka zatvorivši, 24. srpnja 1945. optuživši i šest dana potom osudivši njezina predsjednika i nekoliko članova uprave, uz odluku o zaplijene Napretkove imovine.

No, jugoslavenske političke strukture KPJ prosudile su da im Napredak kao hrvatsko kulturno društvo može i na području Hrvatske još poslužiti dok ne učvrste svoju vlast. Tako u listopadu 1945. Napredak počinje opet djelovati. Ministarstvo prosvjete FD Hrvatske u rujnu 1945. tražilo je od područnih vlasti

²⁰¹ *Napredak*, hrvatski narodni kalendar za 1946., Sarajevo, 1945., 257.

²⁰² *Napredak*, hrvatski narodni kalendar za 1946., Sarajevo, 1945., 254 – 257, Hrvoje ŠAPINA, *Stoljetnica Napretka*, Sarajevo, 2002., 56; A. ODIĆ, „Kratak historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 43.

²⁰³ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 155, dok. br. 364 i 364a/1945. Za povjerenike Zagrebačke podružnice Napretka nove komunističke vlasti imenovala su Rudolfa Hunjskog i Emila Kuzmanića.

podatke o Napretkovim podružnicama i mišljenje o njihovu radu i članovima uprave te određivanju povjerenika od prijašnjeg odbora.²⁰⁴

Nakon što je 16. 12. 1945. obnovljena i počela s radom, Napretkova podružnica u Zagrebu je, prema postojećim dokumentima, uz niz poteškoća djelovala do početka 1950. kao jedina na području Hrvatske. U Dalmaciji 1945. nije djelovala ni jedna podružnica i povjereništvo. Predsjednik odbora zagrebačke podružnice bio je Ante Vrkljan, ministar prosvjete, a nakon njegova odlaska u Beograd zamijenio ga je potpredsjednik Franjo Dvoržak, dok nije 3. ožujka 1946. za predsjednika izabran dr. Antun Kajfeš, što je Središnja uprava i potvrdila.²⁰⁵

Predsjednik SUN-a dr. Mladen Čaldarević na sjednici podružnice 13. siječnja 1946. među glavnim zadacima istaknuo je prikupljanje članstva, osnivanje podružnica u pokrajini „da bi se u Zagrebu mogao osnovati Glavni odbor u federalnoj Hrvatskoj“.²⁰⁶ No, rad je sporo napredovao u Zagrebu, a izvan njega nikako. Neki članovi Odbora iz Zagreba upozoravali su Čaldarevića da im se čini „da se ovo namjerno ovako radi, da se dokaže da „Napredak“ nema nikoga za sobom u Hrvatskoj, pa da ga se u Hrvatskoj i likvidira“.²⁰⁷ Ubrzo će se pokazati koliko su bili u pravu. Odbor podružnice potom je u proljeće 1946. usmjerio svoju aktivnost na prikupljanje članova, organiziranje podružnica u Zagrebu i pokrajini, otvaranju studentskog doma, tiskanje i raspacavanje kalendara i priređivanje zabava. Do skupštine 31. svibnja 1946. podružnica je imala 643 člana (od kojih je bilo 367 starih Napretkovih članova), otvaranje doma je otpalo (jer je u Zagrebu otvoren Studentski dom za sve studente), Napretkov kalendar tiskan u je Zagrebu u 10 000 primjeraka, ali je prodaja slabo išla, priredbe nije uspio organizirati, dok su održana dva predavanja i otvorena je Napretkova knjižnica i čitaonica kako bi se privuklo članstvo. Do tada je na području NRH, osim u Zagrebu, osnovano 1946. jedino Napretkovo povjereništvo u Budaku kod Benkovca, koje je nakon porasta broja članova sljedeće godine preraslo u podružnicu, te 1947. Napretkova podružnica Imbrovec-Đelekovec i privremeni odbori podružnica u Dugoj Resi i Splitu, koji ubrzo prestaju s radom (ali, čini

²⁰⁴ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 155, dok. br. 447/1945.

²⁰⁵ HDA, FA, br. 14/1963. TK, „Napredak“ Zagreb, Zapisnik sjednice HKD „Napredak“ – podružnice Zagreb od 13. I. i 11. IV. 1946., Izvještaj o radu Podružnice HKD „Napredak“ u Zagrebu za vrijeme od 16. prosinca 1945. do 31. svibnja 1946. na društvenoj godišnjoj skupštini 4. VI. 1946. te Zapisnik s te skupštine, gdje su navedeni i članovi novoizabranog upravnog i nadzornog odbora, s predsjednikom dr. Antunom Kajfešom.

²⁰⁶ *Napredak*, hrvatski narodni kalendar za 1946., Sarajevo, Tisak Vjesnik Zagreb, 1946., 223; A. Odić, „Kratak historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 44.

²⁰⁷ *Napredak*, hrvatski narodni kalendar za 1946., Sarajevo, Tisak Vjesnik Zagreb, 1946., 222 – 224; A. Odić, „Kratak historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 45.

se, bez izravnog utjecaja zagrebačke podružnice).²⁰⁸ Kao delegat Zagrebačke Napretkove podružnice u Sarajevu na skupštini Napretka, kojemu je odobren rad, bio je dr. Tugomir Alaupović, koji je tu izabran za počasnog predsjednika, a kao vanjski odbornik u odbor SUN-a izabrana je prof. Olga Jakovčić iz Zagreba.

U uvjetima obnove ratom opustošene zemlje, Napredak nastavlja svoj rad na kulturno-prosvjetnom planu među hrvatskim pukom. Međutim, djelovanje je svedeno samo na Bosnu i Hercegovinu jer mu, kao za vrijeme Austro-Ugarske, nije dopuštena aktivnost izvan ovog područja. Nova vlast forsirala je tijesnu suradnju Napretka, Preporoda i Prosvjete na svim područjima, suzbijajući svaku samoinicijativu. Održavane su zajedničke sjednice ovih društava, zajednička „drugarska sjela“, konferencije prikupljanja pjesama iz NOB-a i slične akcije koje nemaju ništa s Napretkovom povijesnom zadaćom. Formiran je Međudruštveni odbor koji je koordinirao suradnju društava.²⁰⁹

Nakon Glavne skupštine Napretka održane 29. kolovoza 1948. godine aktivnost društva sve više je slabila, a bilo je očigledno da vlast želi likvidirati sva tri nacionalna društva. Tako su, zbog pritiska vlasti i opadanja broja njihovih članova, do početka 1949. Napretkove podružnice u Budaku i Imbrovec-Đelekovcu pretvorene u povjereništva.²¹⁰ Do konačnog gašenja Napretka dolazi 1949. godine kada je Središnja uprava Napretka u Sarajevu na sjednici od 26. ožujka 1949. donijela „zaključak da društvo prestane sa daljim radom i da se čitava imovina ustupi Savezu kulturno prosvjetnih društava B i H“ (s dva glasa protiv) te izabrala likvidacionu komisiju da isti zaključak sprovede.²¹¹ Tako je HKD Napredak prestao postojati, a tijekom 1949. prestale su s radom i sve njegove 123 podružnice i svih 12 povjereništava s oko 18 000 članova u Bosni i Hercegovini.

Iste pravne posljedice odnosile su se i na Napretkove podružnice i povjereništva u Hrvatskoj. Tako prestaju s radom Napretkova povjereništva u Budaku i Imbrovec-Đelekovcu, dok su privremeni odbori podružnica u Dugoj Resi i Splitu već prije prestali s radom. Zbog pravno-proceduralnih pogriješka Zagrebačka Napretkova podružnica jedina je u Hrvatskoj djelovala do 14.

²⁰⁸ Arhiv BiH, Fond „Napredak“, kut. 159, dok. br. 1502/1946. (Izvešće Povjereništva „Napretka“ u Budaku, kod Stankovaca); kut. 162, dok. br. 496/1947 (Izvešće Podružnice „Napretka“ /priv./ Split), kut. 163, dok. br. 757, 805 i 1050/1947. (Izvešća Podružnica Budak, Imbrovec i Duga Resa /priv./).

²⁰⁹ *Napredak*, kalendar za 1948., Sarajevo, 1947., 170 – 188; H. ŠAPINA, *Stoljetnica Napretka*, 57.; A. ODIĆ, „Kratak historijat ‘Napretka’“, *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 44.

²¹⁰ *Napredak*, kalendar za 1948., Sarajevo, 1947., 169, 170 i 173.

²¹¹ HDA, FA, br. 14/1963. TK, „Napredak“ Zagreb, Zapisnik sa XVI i XVII odborske sjednice Glavne podružnice HKD „Napredak“ u Zagrebu od 1. i 29. IV. te 19. V. 1949.

veljače 1950. kada je izvršena primopredaja njezine imovine Savezu kulturno-prosvjetnih društava NR Hrvatske, čime je i formalno prestao rad Napretka na području cijele Hrvatske. Time je prestao svaki pokušaj obnove bilo koje podružnice i u Dalmaciji.

ZAKLJUČAK

Hrvatsko kulturno društvo Napredak u svojoj skoro dva desetljeća dugoj tradiciji djelovanja i na području Dalmacije od 1926. do 1945. godine uspjelo je, unatoč brojnim zaprekama vladajućih režima, na svojim programskim načelima ostvariti postavljene ciljeve i zadivljujuće rezultate. Sve zapreke na koje su nailazili nisu mogle zaustaviti rad Napretka, koji je temeljito i sustavno radio na reformi prosvjetne i kulturne politike u Kraljevini Jugoslaviji, prosvjedovao protiv svakog napada na hrvatski narod i kulturna dobra, kao i protiv svakog pokušaja da se omete rad bilo koje hrvatske prosvjetne ustanove.

HKD Napredak u Dalmaciji je odgojio i školovao čitav niz Hrvata i odobrio brojne učeničke i studentske stipendije u razdoblju od 1926. do 1945. godine. U razdoblju od osnivanja prve podružnice Napretka u Imotskom 1926., potom u Dubrovniku (dvije muške i jedne i jedine ženske), Supetru, Splitu, Omišu, Drnišu, Kninu, Makarskoj, Metkoviću, Opuzenu, Sinju, Skradinu, Šibeniku, Vrgorcu, Vrlici i drugim mjestima po Dalmaciji te povjereništava sve do njihove zabrane s radom 1945., njih ukupno 46, Središnja uprava Napretka iz Sarajeva podijelila je ukupno 498 učeničkih i studentskih stipendija u Dalmaciji. U svojim konviktima Napredak je odgajao mušku i žensku hrvatsku mladež, pomagao je podizanju hrvatskih domova i ustanova, organizirao brojne tečajeve, održavao zabave i priredbe, svečane akademije te u vrijeme najteže ekonomske krize u Dalmaciji sakupljao novčane priloge za pomoć najsiromašnijima.

U tako je dramatičnim povijesnim trenucima Napredak postao sinonim hrvatstva svih Hrvata, postavši jedna od najznačajnijih i najvećih hrvatskih ustanova u njihovoj povijesti. Tomu u prilog ide i činjenica da je Napredak od 1902. do 1949. godine na prostorima bivše Jugoslavije školovao preko 20 000 učenika i studenata, među kojima i dva hrvatska nobelovca – Ivu Andrića i Vladimira Preloga.

HKD Napredak je nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj obnovio svoju djelatnost i u Dalmaciji i na već postavljenim programskim načelima nastavio sa svojim kulturno-prosvjetnim radom.

PRIOLOG 1. Popis „Napretkovih“ podružnica i povjereništava u Dalmaciji

1. Aržano – Imotski Povjereništvo (dalje: Povjer.) 1927., 1928.	2. Banići – DU Podružnica (dalje: Podr.) 1936. – 1939.
3. Benkovac Podr. 1935. – 1940.	4. Brgat Podr. 1935. – 1938., Povjer. 1938. – 39.
5. Budak – Stankovci Povjer. 1944. – 1949.	6. Crikvenica Podr. 1932. – 1934., 1938. – 1940.
7. Čepikuće Podr. 1936. – 1938.	8. Čilipi Povjer. 1928. – 1933.; Podr. 1933. – 1936.
9. Drniš Podr. 1932. – 1937.	10. Dubravka (Mrcine) Povjer. 1933., Podr. 1935. – 1940.
11. Dubrovnik Podr. 1928. – 1944., Obnovljena 22. 5. 1993.	12. Dubrovnik II. Podr. 1941. – 1942.
13. Dubrovnik ženska Podr. 1934. – 1935.	14. Gruda (Konavle) Podr. 1933. – 1935.
15. Grubine (Imotski) Podr. 1939.	16. Igrane – Makarska Povjer. 1928. – 1929.
17. Imotski Podr. 1926. – 1931., 1934. – 1940., Obnovljena 1996.	18. Janjina – Pelješac Povjer. 1933.
19. Kaštel Lukšić Podr. 1932.	20. Knin Podr. 1936. – 1940., 1942.
21. Koločep – DU Podr. 1934. – 1941.	22. Korčula Podr. 1934. – 1936., 1939. – 1940.
23. Kuna – Pelješac Povjer. 1933. – 1935.	24. Lumbarda – Korčula Povjer. 1925. – 1937.
25. Makarska Povjer. 1928., Podr. 1929. – 1938., 1940. – 1943.	26. Metković Povjer. 1928., Podr. 1929. – 1941., 1943.
27. Mravinci – Solin Podr. 1932.	28. Oklaj Podr. 1936. – 1940.
29. Omiš Podr. 1929. – 1930., 1936.	30. Opuzen Podr. 1932. – 1939.
31. Orašac – DU Povjer. 1933., Podr. 1935. – 1943.	32. Pločice – DU Povjer. 1934., Podr. 1935. – 1940.
33. Postranje – Proložac Podr. 1936., Obnovljena 13.12.1990.	34. Potomlje – Pelješac Povjer. 1926. – 1928.
35. Pučišća – Brač Podr. 1939. – 1941.	36. Rogotin – Ploče Povjer. 1931. – 1933.
37. Sinj Povjer. 1931., Podr. 1932. – 1938., 1940., 1943.	38. Skradin Podr. 1936. – 1939.

39. Slano Podr. 1935. – 1939.	40. Split Podr. 1928. – 1932., 1934. – 1935., 1938. – 1940.
41. Starigrad – Hvar Podr. 1936.	42. Ston – Pelješac Podr. 1932. – 1939.
43. Supetar – Brač Podr. 1928 – 1929.	44. Šibenik Podr. 1929., 1936. – 1940., Povj. 1931. – 1935.
45. Trpanj – Pelješac Podr. (1933), 1936.	46. Vrgorac Povjer. 1929., 1933., Podr. 1935. – 1940.
47. Vrlika Podr. 1936. – 1940.	48. Zadar Utemeljena 1991., Obnovljena 15. 11. 1994.
49. Zaton Podr. 1936. – 1938.	50. Žeževica Podr. 1935.

PRILOG 2. Dopis Središnje uprave „Napredak“ Sarajevo, svim podružnicama i povjereništva o proslavi 25-godišnjice HKD „Napredak“, Sarajevo, 12. lipnja 1928.

HRVATSKO KULTURNO DRUŠTVO „NAPREDAK“ SREDIŠNJA UPRAVA U SARAJEVU.
 =====

Broj: 52

Sarajevo, 12. lipnja 1928.

SVIM GLAVNIM PODRUŽNICAMA
 PODRUŽNICAMA I POVJERENIŠTVIMA !

Pošto su se nekoje podružnice obratile Središnjoj Upravi, da im se dadu upute na koji će način proslaviti 25 godišnjicu opstanka našega društva, to je naša odborska sjednica od 30. svibnja o.g. zaključila, da se u tom pogledu izda okružnica.

Kako će te proslave trajati skoro u svim mjestima samo jedan dan, to se preporuča, da se držite ovoga programa:

- 1.) pozvati sva hrvatska društva i ostala kulturna društva da sudjeluju i sarađuju pri sanoj proslavi;
- 2.) svečana misa zahvalnica, na koju se ide u povorei.
- 3.) " akademijska skupština sa predavanjem o radu „Napretka“ deklamacijom, pjevanjem i.t.d.;
- 4.) pučka svečanost (vježbe sokola, orlova, nogometna utakmica);
- 5.) hrvatske domove okititi hrvatskim zastavama.

U većim mjestima može se osim gornjega u programu staviti, bučnica, osvjetljenje mjesta, banket.

To bi bio u glavnom program proslave, koji se može mijenjati i nadodati prema mjestnim prilikama gdje se proslava održava.

Uz bratski hrvatski pozdrav

ZA SREDIŠNJU UPRAVU „NAPRETKA:“

Predsjednik:

A. Alajupović v.r.

Tajnik:

Mirko Valentinčić v.r.

PRILOG 3. Podružnica Metković - Izvješće o održanoj godišnjoj skupštini, 12. svibnja 1932.

Hrvatsko kulturno društvo "NAPREDAK" podružnica Metković

Broj.....^{47/32}.....

KP9

Metković 12. svibnja 1932.

Središnjoj Upravi "Napretka"

S a r a j e v o

U vezi našeg dopisa od 24/4 o.g.br. 37/32, javljamo Vam da je ova podružnica održala dane 8.o.mj.svoju glavnu godišnju skupštinu.

Priloženo Vam dostavljamo godišnji izvještaj sa 14. priloga o radu ove podružnice za godinu 1931/2.

Blagajnik je u izvještaju uvrstio u primitak društvene značke o 25 godišnjici za Din. 290:- kao rebu, te otkupnih značaka Zrinsko Frankopanski za Din. 650:-, došim je u izdatak doznake Vami uvrstio kao novac povraćeni Vam Zrinsko-Frankopanskih značaka od Din. 306:-, što izvolite uzeti do znanja, da kod pregleda obračuna nabi nastala zabuna.

Kod osnivanja ove podružnice prijateljska uprava, predala je jubilarni 25 godišnji značaka, za koje ste tacetili i stajalo je otvoren račun za Din. 290:-, neošlogodišnja uprava je prodala značaka u vrednošti Din. 46:- koja Vam je doznačila, tako je ostao za ove značke otvoren račun za Din. 244:-. Kako će te razabrati iz izvještaja ima preostatka u našoj blagajni Din. 890:50 u kojem jest uvršteno i Din. 244:- za ove značke, kako ove nismo mogli rasteretiti, te smo Vam ih danas poštom povratili, te nas za ovaj iznos od Din. 244:- rasterotite na račun, a mi smo rasteretili u blagajni i ostatak ima Din. 646.50 u gotovini.

Ima još ne naplaćene članarine, te što ne naplati do konca mjeseca i ostatak gotovine doznačiti će mo Vam koncem ovoga mj.

Pošaljite nam tiskanica za članarinu za iduću godinu, jer istih nemamo.

Uzm bratski hrvatski pozdrav.

Predsjednik.

Jepić

Tajnik.

Stojić

*100/11
9 15 franka*

PRILOG 4. Podružnica Drniš – Godišnje izvješće SUN od 30. svibnja 1933.

1182

Dr. 45/33.

Drniš, 30. V. 1933.

P. n.

Specijalnoj Upravi „Napretka“

Sarajevo

U prilogu oвого писма, šaljem Vam naš godišnje izvješće za poslovne godišnje skupštine naše podružnice, održane 28. svibnja n. g. Također Vam šaljem tri namira našeg stipendista i to za mjesec: veljaču, ožujak i travanj 1933, kao i njegov pojedinačni od II. polugodišta, iz kojih ćete vidjeti, da je Josip Petrovec prošao II. semestar sa odličnim uspjehom.

||| Po primitku oвого писма, bratuki Vas molimo, da nam čim prije pošaljete članske namira za ubiranje članarine. Željete nas, da li ste primili nezaspodane Trnava-Franskanske značke, Cirilo-Methodske i Božične, jer Vam povratkom spomenutih značka naša podružnica ne duguje više ni pare.

Uz bratuki hv. pozdrav

za našu podružnicu „Napretka“:

Predsjednik:
u. z. [Signature]

Kajnik:
[Signature]

Specijalnoj upravi „Napretka“, Sarajevo.
Priloga, broj 2/17. 1933.
Broj 1182

[Signature]
Odbornik za Napretka

Na listu HS/33
[Handwritten notes and signatures]

PRILOG 5. Podružnica Opuzen – Izvješće SUN od 7. veljače 1934.

313

Opuzen, dne 4/II.1934.

Bratska

S R E D I Š N J A U P R A V A " N A P R E T K A "

S A R A J E V O .

Ovih dana prijavili smo Sreskom Načelstvu u Metkoviću, da ćemo održati nekoliko plesnih zabava kroz ovu pokladnu sezonu. Iza toga smo održali plesove dne 25/I, i 1.t.mj., koji su prošli u potpunom redu i miru, što mogu najbolje posvjedočiti prisutni organi Finansijske Kontrole i Žandarske Stanice.

Dne 2.t.mj. obaviještani smo od Sreskog Načelstva preko amošnje Žand.Stanice, da se SKI daljnji plesovi zabranjuju, a bez ikakve motivacije. Jučer su posla naša dva člana, pa su tražili od g.sreskog načelnika rzajašnjenje vrhu ove zabrane. On je odgovorio, da je za iste dane, u kojima ćemo davati plesove, zatražio i Sokol, te gostioničar Dropulić, pa da oni imaju prednost, a da ova podružnica može davati plesove u druge dane, naime u one dane, kad nije bio nikad kod nas običaj da se pleše i ne bi nitko na iste ni došao. Kad mu je rečeno, da Sokolu - prema njegovoj odlučnoj izjavi - ništa ne bi smetalo, da i mi dajemo plesove u iste dane, jer da je njihova dvorana premalena za sve amošnje plesaše. - sreski je načelnik odgovorio, da je naša namjera, da ekonomski uništimo Sokol i ostao je kod svāje zabrane.

Molimo stoga bratsku Središnjicu, da poradi kod nadležnih vlasti, da nam Sreski načelnik u Metkoviću ne pravi ovakove smetnje. Jer ako ovako prošljudi, onda je rad ove podružnice onemogućen, a kod članstva, osobito omladina stvara se jako nezadovoljstvo.

Uz bratski hrv.pozdrav

Predsjednik: *J. Čučić* Tajnik: *K. Križić*

Središnja uprava "Napredak", Sarajevu
Primitjeno, dne 4/II 1934
Broj 313 pril

up.
Admiralica Napredak
Opuzen
Škripić
M. Vrh bratski pozdrav od Hrv. mj. u strani prihvatanje!

Zdravko MATIĆ, Frano STOJIC

ACTIVITIES OF CROATIAN CULTURAL SOCIETY “NAPREDAK”
IN THE TERRITORY OF DALMATIA (1925–1949)

SUMMARY

Croatian cultural society “Napredak” (Progress) from Sarajevo, which was established at the beginning of the 20th century in Bosnia and Herzegovina, aimed at providing material and moral support to schoolboys and students, supporting Croatian cultural societies and educational institutions, expanding the schooling of the people, building and supporting students’ boarding houses in places where there are secondary schools, as well as Croatian people’s dormitories in certain places. Further activities included: building-up youth shelters and setting up kindergartens led by “Napredak”, opening courses for illiterates, setting up libraries, publishing books and newspapers, organising popular lectures, etc.

During two decades of its operation in northern Croatia and Dalmatia, Croatian cultural society “Napredak” established a number of committees and subsidiaries. “Napredak” managed to establish a network among northern, central and southern Dalmatia by its branch offices, and it paid special attention to citizens of all social groups by a series of its cultural activities.

“Napredak” has educated numerous generations of schoolboys and students, as well as provided financial support to many poor families. It has built a series of kindergartens and dormitories, and – in the most difficult times, especially during World Wars One and Two – remained devoted to the idea of Croatia’s improvement and prosperity.

Keywords: “Napredak”; Dalmatia; branch offices; committee; Sarajevo; donations; grants; students; schoolboys.

